

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ, МАРКЕТИНГУ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ
КІБЕРНЕТИКИ

На правах рукопису

Допущено до захисту
Завідувач кафедри ЕТМЕК
д.е.н., проф. Жовновач Р.І.

« ____ » _____ 2021 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

за ступенем вищої освіти «Магістр»

на тему:

***«Статистичне вивчення та моделювання
діяльності сільськогосподарських підприємств»***

Виконала здобувачка II курсу,
групи ЕК-20м(1.4)
спеціальності 051 “Економіка”

Бабаєва Арзу Азергизи

Керівник: д.е.н, проф. Жовновач Р.І.
(вчена ступінь, звання, ПІБ)

Рецензент: д.е.н, проф. Смутчак З.В.
(вчена ступінь, звання, ПІБ)

Кропивницький– 2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет економічний
Кафедра економічної теорії, маркетингу та економічної кібернетики
Освітній рівень магістр
Галузь знань 07 Управління та адміністрування
(шифр і назва)
Спеціальність 051 Економіка
(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри ЕТМЕК
д.е.н, проф. Жовновач Р.І
«__» _____ 2021 р.

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА**

Бабаєва Арзу Азергизи

1. Тема роботи: Статистичне вивчення та моделювання діяльності сільськогосподарських підприємств

Затверджена наказом по університету №58-13 від "02" серпня 2021 р.

2. Термін здачі студентом закінченої роботи _____

3. Вихідні дані до роботи наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених зі статистичного вивчення діяльності сільськогосподарських підприємств; періодичні фахові видання; законодавча база, якою керується в роботі Головне управління статистики у Кіровоградській області та статистичні матеріали щодо діяльності сільськогосподарських підприємств області.", ресурси мережі Internet, нормативно-правові акти України, офіційні матеріали Державної служби статистики України, результати власних досліджень.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що їх належить розробити) _____

1. Методологічні засади статистичного вивчення та моделювання розвитку сільськогосподарських підприємств

2. Статистичне вивчення діяльності сільськогосподарських підприємств Кіровоградської області

3. Рекомендації щодо підвищення ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

таблиць- 31, рисунків - 21, додатків - 4

6. Консультанти розділів проекту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання “03” вересня 2021 р

Підпис керівника д.е.н, проф. Жовновач Р.І

Завдання прийнято до виконання “03” вересня 2021 р

Підпис студента _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів проекту (роботи)		Додаткові строки
		По плану	Фактично	
1	Вибір теми дипломної роботи	11.06-22.06.21	11.06-22.06.21	
2	Одержання індивідуального завдання	03.09.21	03.09.21	
3	Складання календарного плану–графіка написання дипломної роботи	03.09-07.09.21	06.09.21	
4	Підготовка до виконання дипломної роботи: вивчення літератури, складання плану тощо	08.09-14.09.21	08.09-14.09.21	
5	Уточнення плану дипломної роботи та календарного плану-графіка, виходячи із специфіки базового підприємства, установи	15.09-21.09.21	17.09.21	
6	Підготовка: - першого розділу; - другого розділу; - третього розділу; - висновки; - задача науковому керівникові	21.09-02.10.21 03.10-17.10.21 18.10-24.10.21 25.10-27.10.21 27.10-29.10.21	21.09-02.10.21 03.10-17.10.21 18.10-24.10.21 25.10-27.10.21 27.10-29.10.21	
7	Доопрацювання дипломної роботи з урахуванням зауважень наукового керівника	29.10-02.11.21	29.10-02.11.21	
8	Написання та оформлення роботи в остаточному варіанті	03.11-05.11.21	03.11-05.11.21	
9	Попередній захист дипломної роботи на кафедрі	06.11-07.11.21	07.11.21	
10	Одержання відгуку наукового керівника	07.11-25.11.21	25.11.21	
11	Одержання рецензії зовнішнього рецензента	25.11-01.12.21	01.12.21	
12	Висновок завідувача кафедри	01.12-15.12.21	14.12.21	
13	Захист дипломної роботи	02.12-24.12.21	22.12.21	

Здобувач Бабаєва А. А.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник проекту (роботи) _____ д.е.н, проф. Жовновач Р.І
(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

	Стор
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТАТИСТИЧНОГО ВИВЧЕННЯ ТА МОДЕЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ.	7
1.1. Діяльність сільськогосподарських підприємств як об'єкта статистичного дослідження..	7
1.2. Інформаційне забезпечення статистичного вивчення діяльності сільськогосподарських підприємств	14
1.3. Особливості діяльності сільськогосподарських підприємств	25
РОЗДІЛ 2. СТАТИСТИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	35
2.1 Характеристика та напрямки діяльності Головного управління . статистики у Кіровоградській області	35
2.2. Аналіз діяльності сільськогосподарських підприємств Кіровоградської області "...	40
2.3. Дослідження впливу вмотивованості працівників на результати діяльності сільськогосподарських підприємств	47
РОЗДІЛ 3. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ.	61
3.1 Моделювання діяльності сільськогосподарських підприємств на засадах контролінгу ...	61
3.2. Організаційно-економічний механізм підвищення ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств	71
ВИСНОВКИ	87
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	91
ДОДАТКИ.....	96

ВСТУП

Сільське господарство належить до життєзабезпечених систем суспільства, формуючи його продовольчий ресурс, стан якого визначає національну та економічну безпеку країни. Крім того, воно виступає як базова галузь розвитку сільських територій, оскільки значною мірою забезпечує зайнятість сільського населення, рівень його життя, вектор демографічних процесів і, в кінцевому підсумку, відтворення сільського соціуму.

Економічний розвиток сільськогосподарських підприємств належить до пріоритетів національної економіки, оскільки безпосередньо пов'язаний з розвитком АПК, який сьогодні зазнає суттєвих змін в умовах глобалізації. Крім цього відбуваються значні трансформації в аграрній сфері, пов'язані із загостренням проблем зайнятості, зростанням кваліфікаційних вимог, технологічними та інфраструктурними перетвореннями, тощо.

Економіко-статистичний аналіз показників діяльності сільськогосподарських підприємств у сучасних економічних умовах господарювання є предметом пильної уваги фахівців та керівників. Теоретичним та прикладним аспектам проблем функціонування та сталого розвитку сільськогосподарських , приділяється велика увага у роботах Н. Іваночко, П. Саблука, М. Сахацького, П. Островського, О. Панухника, В. Россохи, Н. Койдан І.. Ушачова, та ін. Незважаючи на значний науковий доробок, дана тематика не втрачає своєї актуальності, адже кожне сільськогосподарське підприємство має свої специфічні особливості господарювання.

Проблеми, пов'язані моделюванням діяльності сільськогосподарських підприємств розглянуті в роботах таких вітчизняних учених як: В. Андрійчук, В. Вітлінський, Р. Жовновач, А. Капліна, В. Кардаш, В. Клочко, Н. Левченко, С. Нужна, С.Савіна. С. Цюпко, та ін..

Віддаючи належне результатам наукових пошуків аторів у вивченні діяльності сільськогосподарських підприємств, потрібно визнати, що проблема

її статистичного оцінювання, а тим паче моделювання діяльності сільськогосподарських підприємств здебільшого залишається відкритою.

Мета кваліфікаційної роботи полягає в тому щоб, спираючись на результати теоретичного узагальнення, статистичні дані, результати діяльності сільськогосподарських підприємств Кіровоградської області розкрити та проаналізувати систему статистичних показників, що використовується для аналізу та моделювання їх діяльності та внести пропозиції щодо підвищення ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств.

Виходячи з цієї мети, у кваліфікаційній роботі поставлено і вирішено такі завдання:

- обґрунтувати основні напрями розвитку діяльності сільськогосподарських підприємств як об'єкта статистичного вивчення;
- розглянути методологію формування систем статистичних показників для аналізу діяльності сільськогосподарських підприємств;
- обґрунтувати методологічні засади оцінювання особливостей функціонування сільськогосподарських підприємств і здійснити їх статистичне вивчення
- провести статистичний аналіз для вивчення динаміки розвитку підприємств Кіровоградської області в цілому та за основними елементами їх діяльності
- дослідити вплив вмотивованості працівників на результати діяльності сільськогосподарських підприємств та розглянути об'єктивні передумови вдосконалення; заходів стимулювання праці працівників підприємств галузі;
- Проведено порівняльний аналіз статистичних показників на регіональному рівні.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні аспекти статистичного вивчення та моделювання діяльності сільськогосподарських підприємств.

Об'єктом дослідження є сукупність сільськогосподарських підприємств Кіровоградської області.

Методи дослідження, які були використані при виконанні кваліфікаційної роботи – це сукупність науково-обґрунтованих способів, правил і методів статистичного вивчення масових соціально-економічних явищ та процесів, які встановлюють порядок збору, опрацювання та вивчення статистичної інформації. Під час здійснення статистичного вивчення діяльності сільськогосподарських підприємств було також застосовано наступні методи: діалектичного пізнання – для характеристики діяльності Головного управління статистики та сільськогосподарських підприємств області, аналізу і синтезу – для вивчення методологічних аспектів та інструкцій проведення статистичного вивчення, методи групування, аналізу, рядів динаміки, структурний, табличні та графічні методи – при аналізі показників діяльності сільськогосподарських підприємств Кіровоградської області, моделювання та стохастичного аналізу – при визначенні задоволення працею працівників, оцінкою й винагородою за результатами власної праці на сільськогосподарських підприємств, підвищення ефективності діяльності на засадах контролінгу..

Основою для написання кваліфікаційної роботи стали наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених зі статистичного вивчення діяльності сільськогосподарських підприємств; періодичні фахові видання; законодавча база, якою керується в роботі Головне управління статистики у Кіровоградській області та статистичні матеріали щодо діяльності сільськогосподарських підприємств області.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТАТИСТИЧНОГО ВИВЧЕННЯ ТА МОДЕЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Діяльність сільськогосподарських підприємств як об'єкта статистичного дослідження

Відповідно до Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року, затверджену розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.10.2013 р. № 806-р: “аграрний сектор України, базовою складовою якого є сільське господарство, є системоутворювальним у національній економіці, формує засади збереження суверенності держави – продовольчу та у визначених межах економічну, екологічну та енергетичну безпеку, забезпечує розвиток технологічно пов'язаних галузей національної економіки та формує соціально-економічні основи розвитку сільських територій” [29, с.94].

У результаті ринкових перетворень у країні, АПК зазнав значних структурних змін. Трансформувалася секторальна структура валової продукції сільського господарства, землекористування, зайнятість. Частка великих сільськогосподарських виробників зменшувалась протягом тривалого періоду, стійко розвивався сектор особистих підсобних господарств, виросла його роль у життєзабезпеченні сільського населення та продовольчому забезпеченні міст. З'явилася нова форма аграрному виробництві – селянське (фермерське) господарство.. І навпаки частка агрохолдингів почала збільшуватися в відкриттям ринку землі

Статистичне вивчення сільськогосподарських підприємств покликана забезпечити збір, обробку і аналіз інформації про рівень і можливості їх розвитку. Статистичні дані є одним з визначальних орієнтирів економічної політики, сприяють створенню об'єктивного і науково обґрунтованого стратегічного курсу економічних перетворень .

Подібність потреб у статистичних даних та необхідність удосконалення первинної статистичної практики та методології прямо вказують на необхідність інтеграції сільського господарства в національні статистичні системи, що сприятиме централізації використання ресурсів з різних джерел та виключить дублювання зусиль з підготовки статистичних даних.

Відзначимо, що основними джерелами статистичної інформації про розвиток АПК є всі види статистичного спостереження. Однак, у регістрах достатньо довго були відсутні характеристики організаційної будови сільгосппідприємств, склад та якість використовуваних ними виробничих ресурсів, по фермерських господарствах відсутні показники, що відображають ресурси робочої сили, наявність будівель, машин та обладнання, економіко-фінансові результати діяльності, рівень кооперації та інших зв'язків. Регістри особистих підсобних та домашніх господарств взагалі не створені. Таким чином, існуючі джерела статистичних даних про АПК не відображають повну картину змін, що відбуваються.

У більшості публікованих систем показників статистики агропромислового комплексу враховано лише вузькоспеціалізований характер діяльності сільського господарства, де в рамках внутрішньогалузевої класифікації виділяється стан технічного парку та обсяги переробленої та реалізованої продукції. Перша і третя сфери представлені як проміжні ланки, а четверта сфера АПК - інфраструктура - як правило, виділяється окремим об'єктом дослідження.

Статистичне вивчення діяльності сільськогосподарських підприємств має бути максимально наближеним до управління економікою, орієнтованим на реалізацію її інтересів в області інформації, забезпечувати державні, комерційні, соціальні структури інформацією, необхідною для розробки та прийняття ефективних управлінських рішень, моделювання та прогнозування їх діяльності у перспективі[29,стор.112] .

У цілому, інформацію про ресурсного забезпечення сільськогосподарських підприємств систематизовано та представлено на рис. 1.7.

	<i>Якісні характеристики ресурсів</i>	<i>Кількісні параметри ресурсів</i>
<i>Земельні ресурси</i>	Родючість ґрунту Екологічність Місцерозташування	Площа с.-г. угідь, у т. ч. ріллі, сіножатей, пасовищ
<i>Трудові ресурси</i>	Характеристики трудових ресурсів (демографічні, медико-біологічні, моральні, професійно-кваліфікаційні) ↓ Компетенції персоналу	Наявність та доступність персоналу необхідної кваліфікації
<i>Грошовий капітал</i>	Оперативність доступу Вимоги до залучення	Обсяги доступного грошового капіталу
<i>Матеріальні ресурси</i>	Здатність забезпечити належні якість, обсяг і безпечність продукції, збереження довкілля Фондовіддача, економія пального, кількість операцій за прохід (для с.-г. техніки)	Обсяги доступних матеріальних ресурсів належної якості; своєчасність постачання Рівень механізації, доступний асортимент необхідної техніки, кількість технічних засобів на одиницю площі
<i>Інформаційні ресурси</i>	Достовірність, своєчасність, цінність інформації	Обсяги доступної інформації
<i>Вартісні параметри ресурсів підприємства</i>		

Рис.1.1. Інформацію про ресурсного забезпечення сільськогосподарських підприємств

Рішення зазначених задач стало можливим при переході на прийняту в міжнародній практиці систему обліку і статистики відповідно до вимог ринкової економіки..

Охоплення статистичного вивчення діяльності сільськогосподарських підприємств має бути максимально вичерпним і всеосяжним і не слід допускати випадання із неї окремих одиниць в силу їх розміру, значення, розташування або по іншим критеріях

Виробництво продукції сільськогосподарських підприємств.

Економічними факторами сільського господарства є земля, праця та капітал, які використовуються сільськогосподарськими підприємствами в процесі виробництва, а також одержувана в результаті його продукція.

Оскільки сільськогосподарський продукт є предметом споживання першої необхідності, що не має замінників, а відтворення має бути безперервним у часі та просторі, то всі сфери економіки, що забезпечують його, представляють збалансовану, інтегровану підсистему таких сфер економіки, що утворюють агропромисловий комплекс, як саме сільське господарство, виробництво засобів виробництва для сільського господарства, переробка сільськогосподарської сировини, необхідна інфраструктура тощо.

Отже, продукція сільськогосподарських підприємств різноманітна. Деяка її частина споживається домогосподарствами, інша йде на насіння або корми для використання у господарстві, а третина потрапляє через збутові канали на ринку. Деякі види продукції вимагають обробки, такий як переробка сої на олію, чухання бавовни-волокна, забій худоби на підприємствах, не є сільськогосподарськими виробленої продукції використовується для отримання палива.

Результатом процесу виробництва є дохід сільськогосподарських підприємств. Виробничий процес впливає на продовольчу безпеку, проблему бідності та ефективність економіки.

Дані про продуктивність сільськогосподарських підприємств важливі керівних та директивних органів. Продуктивність підвищується, коли

додаткова продукція виробляється без підвищення рівня витрат або, навпаки, певне кількість продукції виробляється із меншими затратами. Дані про кількість та вартість продукції та факторів виробництва, отже, є відправною точкою для вимірювання змін продуктивності сільського господарства. Також потрібна інформація про основні фонди, які використовуються протягом декількох років виробництва з метою визначення швидкості амортизації обладнання. Водночас ці дані можуть бути використані для складання балансу.

Ринки. Ефективні системи збуту потребують в тому, щоб інформація про попит, пропозицію та ринкових цінах знаходилася у вільному доступі для всіх учасників системи. Найбільш затребувана інформація, що стосується актуальних прогнозів та оцінок виробництва. У цьому оперативність має вирішальне значення. Відсутність актуальних даних про виробництво є одним з основних факторів, що ведуть до нестачі продовольства та різким стрибкам споживчих цін.

Система збуту сільгосппродукції має розглядатися у ширшому ключі і включати в себе ринки факторів виробництва та всіх ланок сучасних збутових ланцюжків від виробництва до доставки продукції кінцевому споживачеві. (Ці показники також необхідні для обліку продуктивності сільського господарства)

Дані про доходи від сільськогосподарських підприємств. Дохід сільськогосподарських підприємств та частка ВВП, що припадає на сільське господарство, є основними показниками ефективності сільськогосподарського виробництва країни. Їх моніторинг з метою вироблення політики може забезпечити розуміння умов, за яких діють виробники, і того, чи будуть вони мати необхідними ресурсами для наступного циклу виробництва. Один із видів використання даних системи національних рахунків полягає в аналізі розподілу доданої вартості між факторами виробництва:

Інформація про трудові ресурси сільськогосподарських підприємств, як суб'єкти сільськогосподарської праці, що представляють частину соціуму певної території, є також носіями її культурно-історичної спадщини та способу життя. Для сільськогосподарського підприємства якість трудових ресурсів є

дуже значущим фактором, що сприяє раціонально налагодити роботу підприємства, підвищити його конкурентоспроможність і стабільно розвиватися. Система показників стану трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств має включати показники формування трудових ресурсів, які відображають забезпеченість трудовими ресурсами і дозволяє розглядати їх як у русі, і у наявності. До них відносять показники стану, руху, трудового та економічного навантаження. Абсолютні ґрунтуються на статистичних показниках та характеризують кількісний готівковий склад трудових ресурсів, визначаючи величину пропозиції праці. Відносні показують співвідношення у структурі населення та зміни демографічних коефіцієнтів.

Необхідно також досліджувати показники руху трудових ресурсів визначають їх динаміку та представлені коефіцієнтами, що характеризують міграцію населення та зміни у чисельності відповідних категорій трудових ресурсів.

Показники використання показують умови та ступінь споживання трудових ресурсів в аграрному секторі та включають три групи коефіцієнтів: використання трудових ресурсів, сезонності використання та використання робочого часу. Для аналізу необхідно також розрахувати показники ефективності трудового персоналу та показники мотивації трудового персоналу.

Статистичні дані про матеріально-технічні ресурси – це ресурси в натуральній формі, які використовуються у господарській діяльності сільськогосподарських підприємств. До їх складу належать: «основні засоби та частина оборотних засобів. Матеріально-технічні ресурси є обмеженими і часто їх забезпечення супроводжується проблемою дефіцит» [8, с. 49].

На рис. 1.2 представлено систему показники, які мають як загальні, так і галузеві характеристики, тому і згруповані у галузевий та уніфікований розділи.

Доцільно було б доповнити систему статистичних показників агропромислового комплексу; всі показники згруповані в розділи відповідно до виділених сфер АПК: підгалузі сільського господарства; виробництво засобів виробництва; переробна та харчова промисловість; інфраструктура АПК.

Рис.1.2. Система статистичних показників діяльності підприємств АПК

З метою проведення комплексної оцінки діяльності підприємств АПК дана система показників доповнена такими агрегатними показниками:

- «показник розвитку агропромислового комплексу та, зокрема, сільськогосподарських підприємств », дозволяє проаналізувати динаміку підприємств АПК та визначити місце досліджуваного регіону серед інших областей країни на основі порівняння його фактичного значення з найкращими та найгіршими значеннями в Україні;

- «зведений індекс взаємодії сфер АПК», пропонується використовувати для всебічного дослідження економічних явищ усередині комплексу та оцінки ступеня участі всіх галузей у розвитку АПК.

Наведена система показників сільськогосподарських підприємств дозволяє отримати всебічну економіко-статистичну оцінку стану та розвитку підприємств АПК, як на державному , так і на регіональному рівні. Однак вона не є універсальною і передбачає коригування складу показників в залежності від мети та завдань дослідження.

1.2. Інформаційне забезпечення статистичного вивчення діяльності сільськогосподарських підприємств

Концептуальна основа для збирання сільськогосподарської статистики розроблена на підставі ретельної оцінки потреб користувачів даних. Первинна інформація про діяльність сільськогосподарських підприємств збирається статистичною службою, а саме поганами державної статистики (Державний комітет статистики України) та відомчої статистики.

За збір, обробку та узагальнення даних діяльності сільськогосподарських підприємств відповідають відповідні відділи статистики підприємств, які є

частиною Управління міжгалузевих статистичних спостережень департаменту міжгалузевої статистики підприємств.

Статистика сільськогосподарських підприємств вирішує свої завдання за допомогою системи показників, які відображають сучасний стан та розвиток сільськогосподарських підприємств. При статистичному вивченні основних закономірностей діяльності сільськогосподарських підприємств широко використовуються методи групування, структурного аналізу, кореляційно-регресійного аналізу, аналізу динамічних рядів, графічний, табличний, індексний методи тощо.

Для статистичного вивчення діяльності сільськогосподарських підприємств на макрорівні використовуються передусім оперативні дані підприємств, їх звітності.

Інформацію, яка використовується для статистичного вивчення діяльності сільськогосподарських підприємств, за доступністю можна поділити на відкриту та закриту.

Згідно закону України "Про державну статистику": "відкритою для органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших юридичних, а також фізичних осіб є зведена знеособлена статистична інформація. Закон гарантує вільний доступ користувачів до такої статистичної інформації, можливість її використання, поширення та зберігання, з метою реалізації ними своїх завдань та функцій, забезпечення прав, свобод і законних інтересів. Фізичним особам забезпечується вільний і безкоштовний доступ до статистичної інформації, яка стосується їх особисто” .

Первинні дані, які отримано статистичними органами від респондентів в процесі статистичного вивчення діяльності сільськогосподарських підприємств, та отримання адміністративних даних щодо респондентів, отримані від суб'єктів, які займаються діяльністю, пов'язаною із збором та використанням адміністративних даних, є конфіденційною інформацією, яка підпадає під законодавчу охорону та може бути і використана виключно у зведеному знеособленому вигляді. Поширення такої інформації є забороненою.

Існує два підходи забезпечення статистичного вивчення діяльності сільськогосподарських підприємств. Відповідно до першого, Міністерством економіки України здійснюється вивчення потреби управлінських структур і, за результатами якого розробляється система показників та методологія їх розрахунку.

Відповідно до другого підходу формування системи показників статистичного вивчення діяльності сільськогосподарських підприємств здійснюється за замовленням управлінських структур проектувальники інформаційної системи (Державний комітет статистики України та його функціональні органи) .

Результатами дослідження діяльності сільськогосподарських підприємств набуває форми спеціальної таблиці, в якій зазначаються функції, кожного з органів управління та затребувана інформація до кожної з функцій з виокремленням окремих форм звітності.

З'ясування можливості використання показників цих форм звітності для статистичного вивчення діяльності сільськогосподарських підприємств, продемонстрували не повну відповідність всім дванадцятьма ознакам корисності інформації: своєчасність; достатність; рівень деталізації, агрегації; зрозумілість; недопущення зміщення; релевантність; зіставність; надійність; надмірність; економічна ефективність; квантифікація; прийнятність формату [34, с.94].

Якісне забезпечення статистичного вивчення діяльності сільськогосподарських підприємств та можливість отримання користувачами інформаційних ресурсів можливе за умови спільної роботи центральних органів виконавчої влади і виконання ними відповідних функціональних повноважень. Таким чином доречною є співпраця Державного комітету статистики України, державного підприємства “Науково-технічний комплекс статистичних досліджень” і державного підприємства „Державне агентство з розповсюдження статистичної інформації Державного комітету статистики України” для розробки статистичної методології.

При цьому органи державної статистики відповідно до своїх завдань виконують посередницьку функцію між респондентами і користувачами даних статистичних спостережень (рис. 1.3).

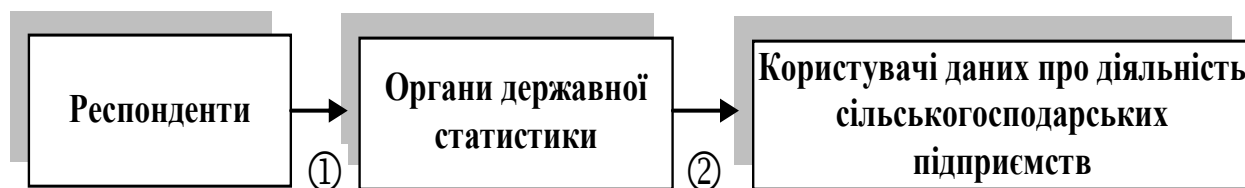

Рис. 1.3. Органи державної статистики в системі інформаційного забезпечення користувачів даними про діяльність сільськогосподарських підприємств

Стрілочки рис. 1.3 демонструють відображення інформаційних потоків та каналів руху статистичних даних. Відповідно до етапу (①) формуються „мікродані” тобто інформація одної окремої одиниці. Другий етап відображає агреговану інформацію (макродані) у формі таблиць, графічних зображень і показників призначених для характеристики певної сукупності звітних одиниць. При збиранні мікроданих від респондентів, органи державної статистики виступають у ролі виконавчої влади, а в процесі опрацювання, аналізу і розповсюдження статистичної інформації – стають агентствами з функціями аналітичних досліджень.

Статистична інформація, отримана органами державної статистики у процесі статистичних спостережень, не може вимагатися органами державної влади, органами місцевого самоврядування, іншими юридичними особами, об'єднаннями громадян, посадовими та іншими особами з метою використання для прийняття рішень до конкретного респондента.

Статистична інформація, яка дозволяє прямо чи опосередковано встановити конкретного респондента або визначити первинні дані щодо нього, може бути поширена за згодою цього респондента і відповідно до погоджених з ним умов, або якщо вона отримана із загальнодоступних джерел [30, стор.367].

Кожне підприємство розробляє свої планові та прогнозні показники, норми, нормативи, тарифи та ліміти, систему їх аналізу та методи їх

регулювання фінансової діяльності. Ця інформація становить комерційну таємницю. Відповідно до чинного законодавства України підприємство має право не розголошувати таку інформацію. Перелік її визначає керівник підприємства.

Статистична звітність сільськогосподарських підприємств містить також іншу інформацію про їх стан. На основі аналізу звітних даних визначаються основні тенденції формування й використання ресурсів підприємства, причини змін, що сталися, сильні та слабкі сторони підприємства та резерви оптимізації діяльності сільськогосподарських підприємства у перспективі.

Повна та достовірна інформація про діяльність сільськогосподарських підприємств має виняткове значення для вирішення поточних та перспективних господарських проблем. Для прийняття правильних управлінських рішень на рівні підприємства потрібно використовувати дані, які відповідають певним правилам, вимогам і нормам, є зрозумілими та прийнятними для користувачів. Зокрема, щоб порівняти результати, досягнуті у попередньому та поточному звітних періодах, необхідно використовувати лише порівнянні відповідні показники, тобто такі, які визначені за єдиною методологією з використання однакових баз розрахунку, критеріїв та правил.

Відповідно до цього підприємству доцільно організувати ефективну аналітичну роботу, таким чином, щоб вона відповідала потребам внутрішнього менеджменту. Для прийняття ефективних управлінських рішень управлінці не варто обмежуватися лише внутрішньою інформацією, а потрібно порівнювати її з аналогічними показниками інших підприємств, конкурентів або партнерів. Це обґрунтовує закономірну потребу в уніфікації вимог до інформації в межах виду діяльності, регіону, усієї економічної системи країни.

Статистична інформація має відображати інформацію про результати господарської діяльності сільськогосподарських підприємств, їх операцій і подій за звітний період та попередні йому періоди, що дозволить задовольняти інформаційні потреби зацікавлених користувачів (табл.1.1).

Таблиця 1.1

Інформаційні потреби користувачів статистичної інформації про діяльність сільськогосподарських підприємств

Користувачі звітності	Інформаційні потреби
Власники підприємства, інвестори	– умови участі у капіталі підприємства; – дані про інвестування через придбання, продаж та володіння цінними паперами підприємства; – фінансова стабільність; – рівень дивідендів; – оцінка якості управління - ефективність роботи підприємства та його підрозділів;
Керівництво підприємства, контрагенти, конкуренти	– виробництво продукції сільськогосподарського підприємства – система збуту сільгосппродукції – продуктивність сільськогосподарських підприємств – регулювання діяльності підприємства
Банки, постачальники та інші кредитори	– забезпеченість зобов'язань підприємства; – платоспроможність підприємства; – фінансова стійкість підприємства
Замовники	- своєчасність виконання зобов'язань перед партнерами
Працівники підприємств	– своєчасність виконання зобов'язань перед працівниками; – забезпеченість зобов'язань підприємства перед працівниками
Органи державного управління	дані для формування макроекономічних показників

Формування однорідного інформаційного простору, аналізу та прогнозування показників діяльності сільськогосподарських підприємств, доступність та зрозумілість інформації користувачами наявність:

- класифікаційних ознак сільськогосподарського підприємства;
- дату звітності та строки звітного періоду;
- одиниць виміру статистичної інформації;
- показники за звітний та попередні періоди;
- аналітичну інформацію до звітів;
- консолідацію звітів;
- припинення окремих видів діяльності;

- виявлені помилки та їх коригування;
- переоцінку показників;
- іншу інформацію.

Передумовою порівнянності статистичних показників є дотримання принципу **послідовності**, який полягає у наданні точної та достовірної інформації про підприємство а також підтримання порівнянності даних з використанням ідентичних одиниць виміру статистичної інформації.

Інформація має бути **достовірною**, а відтак, **повною**, відповідно статистична інформація містити примітки, що додатково висвітлюють діяльність підприємства та роз'яснення.

Статистична інформація також має бути своєчасною: Лише за таких умов отримана та використана статистична інформація може стати основою як для аналізу результатів діяльності сільськогосподарських підприємств, так і для моделювання прогнозних показників у перспективному періоді .

Варто також дотримуються **принципу автономності** підприємства, яке полягає у тому, що кожне підприємство є юридичною особою, відокремленою від власників-фізичних осіб.

Ще один принцип – **безперервності діяльності підприємства** – покладений в основу підготовки фінансової звітності. Цей принцип означає, що протягом наступного звітного періоду (щонайменше) дане підприємство на збираються ліквідовувати або суттєво зменшувати масштаби його діяльності.

Для здійснень статистичного вивчення діяльності сільськогосподарських підприємств бажано дотримуватися принципу **періодичності**., відповідно до якого статистичні спостереження мають бути періодичними.

Кім того результати діяльності сільськогосподарських підприємств мають формуватися на основі прямого зв'язку між показниками. Це забезпечується завдяки принципу **відповідності**. Наприклад, витрати визначаються на основі прямого зв'язку між ними та отриманими доходами.

Дотримання перелічених принципів забезпечує формування якісної інформаційної бази діяльності як окремого сільськогосподарського підприємства, так і сукупності сільськогосподарських підприємств .

Інформаційні ресурси статистичного вивчення діяльності сільськогосподарських підприємств формуються поетапно в послідовності, яку ілюструє рис. 1.4.

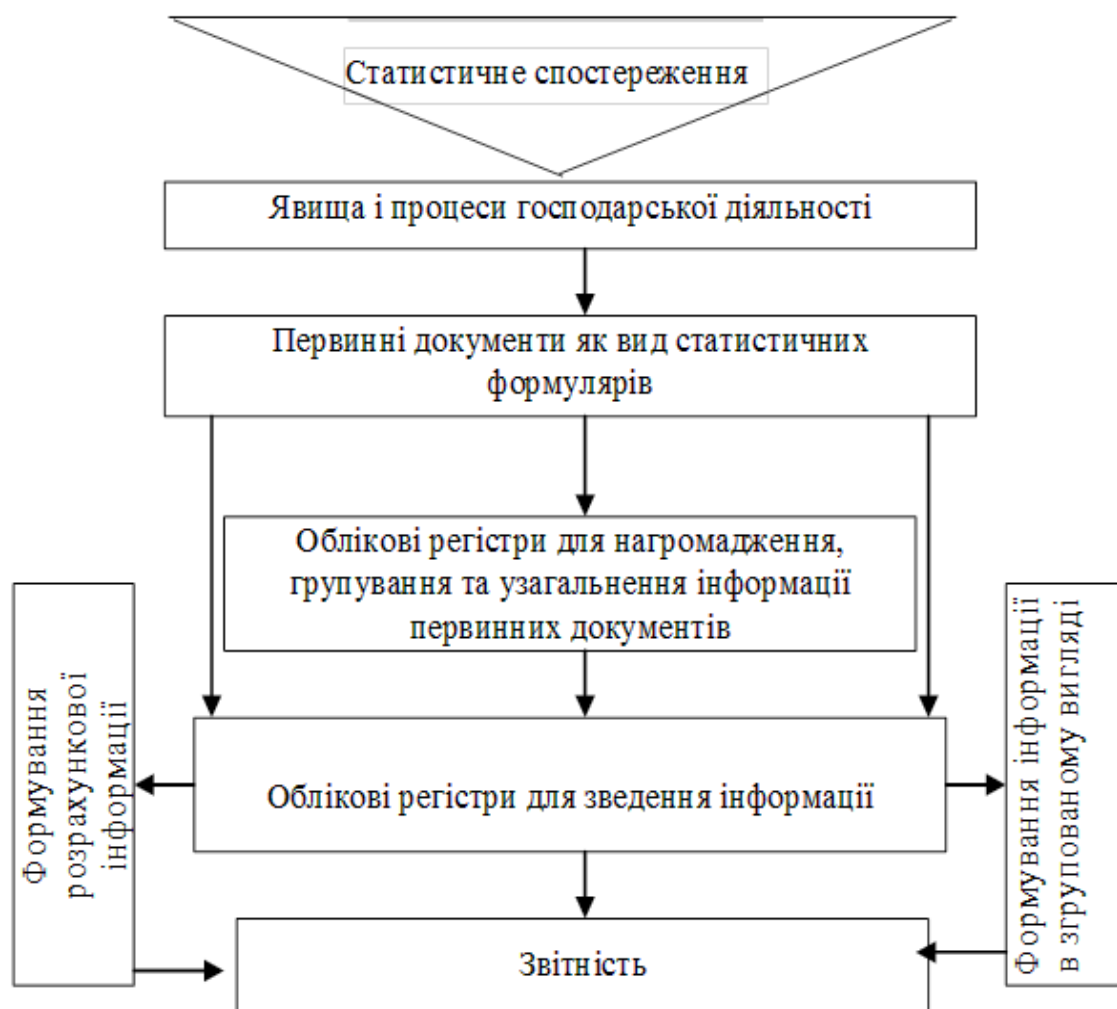

Рис. 1.4. Концептуальна модель організаційного аспекту формування інформаційних ресурсів

Статистична інформація при зовнішніх операціях господарюючого суб'єкта формується на принципі чотирьох записів, а внутрішніх – двох [34].

При формуванні даних про вивчення діяльності сільськогосподарських підприємств для користувачів здійснюються відповідні дії (рис. 1.5).

Рис. 1.5. Взаємозв'язок даних про явища і процеси господарської діяльності, які висвітлюють діяльність сільськогосподарських підприємств з користувачами інформаційних ресурсів

Залежно від рівня формування даних, інформаційне забезпечення в сфері статистичного вивчення діяльності сільськогосподарських підприємств може бути первинним або вторинним. Первинне – це вихідні дані, що надходять від суб'єктів господарювання – респондентів за показниками звітності.

Вторинне інформаційне забезпечення – це формування даних безпосередньо органами державної статистики. Дані звітності мають кількісну визначеність, завдяки чому підлягають нагромадженню, зведенню та узагальненню. Ці відомості використовуються для оцінки стану економіки суб'єктів господарювання за їх класифікаційними ознаками.

Первинне інформаційне забезпечення даними звітності та її статистичного аналізу визначається національними принципами корпоративного управління.

Належна система статистичного аналізу дозволяє зацікавленим у діяльності товариств особам (власникам, інвесторам, працівникам, споживачам, кредиторам, державі, громадськості тощо) бути впевненими у тому, що товариство розумно використовує потенціал та забезпечує зростання національного багатства. Це пов'язано з тим, що товариства не можуть існувати незалежно від суспільства, в якому вони функціонують, а кінцевий успіх їх діяльності залежить від внеску всіх учасників господарського процесу.

З огляду на це, товариства повинні своєчасно та доступними засобами

розкривати повну і достовірну інформацію з усіх суттєвих питань, що стосуються їх діяльності, з метою надання можливості користувачам інформації (акціонерам, кредиторам, потенційним інвесторам тощо) приймати виважені рішення.

Розкриття інформації через оприлюднення інформації та результатів її статистичного аналізу забезпечує:

- підвищення ефективності господарської діяльності;
- об'єктивну оцінку досягнень та обґрунтування судження про можливий стан господарюючого суб'єкта у майбутньому;
- залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій;
- прийняття виважених рішень фактичних і майбутніх власників щодо розвитку суб'єктів господарювання;
- довіру до товариств.

Розкриття статистичної інформації товариствами передбачає не лише обмеження фактичними відомостями, а й надання обґрунтованих прогнозів перспективних результатів господарської діяльності сільськогосподарських підприємств. При цьому достовірна статистична інформація, яку розповсюджує товариство, не має містити помилок та перекручень, які здатні вплинути на рішення користувачів інформації. Адже неточність розповсюдженої інформації може призвести до прийняття хибних рішень та спричинення збитків як товариствам, так і користувачам інформації.

Забезпечення достовірності інформації, яка розкривається товариствами, передбачає :

- запровадження міжнародних стандартів звітності на основі діючого в Україні;
- проведення незалежного зовнішнього аудиту;
- проведення внутрішнього контролю достовірності інформації.

Важливими напрямками роботи товариств в сфері забезпечення користувачів даними статистичного аналізу є також:

- рівний доступ до інформації всіх користувачів;

- використання різноманітних способів розповсюдження інформації, у тому числі в засобах масової інформації, через організаторів торгівлі цінними паперами та інформаційні агентства, безпосереднє надання інформації стейкхолдерам як на їх запити, так і з власної ініціативи, на власних WEB-сайтах у мережі Інтернет;

- мінімізація витрат користувачів на одержання статистичних даних..

З метою вивчення інформації іноземними користувачами, її слід розкривати, як українською, так і англійською чи іншою іноземною мовою.

Загальна схема вторинного інформаційного забезпечення користувачів даними про діяльності сільськогосподарських підприємств за участю органів державної статистики наведена на рис. 1.6.

Рис. 1.6. Процес інформаційного забезпечення користувачів даними статистичного вивчення діяльності сільськогосподарських підприємств

Таким чином, проведене дослідження побудови інформаційної бази для статистичного вивчення діяльності сільськогосподарських підприємств свідчить про те, що проблема її формування є надзвичайно актуальною і повинна вирішуватися за допомогою методологічних і організаційних можливостей і фінансової звітності.

1.3 Особливості діяльності сільськогосподарських підприємств

Результати діяльності сільськогосподарського виробництва и необхідно розглядати крізь призму специфічних особливостей цієї галузі. Сільськогосподарське виробництво накладає певні зобов'язання з урахування впливу цілого комплексу факторів, що визначають ефективність функціонування усієї системи управління підприємствами аграрної сфери [4].

У дослідженнях багатьох авторів конкретизуються особливості діяльності сільськогосподарських підприємств, вивчається вплив різних чинників та їх комбінацій.

Діяльність сільськогосподарських підприємств має певні особливості:

- 1) природні умови виробництва, врожайність та інтенсивність використання сільськогосподарських земель;
- 2) особливі вимоги до виробництва, зберігання і транспортування сільськогосподарської продукції;
- 3) розбіжність у часі виробництва продукції і її споживання;
- 4) сезонність виробництва сільськогосподарських підприємств;
- 5) різноманіття організаційно-правових форм утворення в системі АПК, що впливає на вибір методів статистичних досліджень;
- 6) цикл виробництва і споживання сільськогосподарської продукції, що дещо ускладнює прийняття оптимальних маркетингових рішень в умовах конкуренції, задоволення потреб споживачів;

Статистичне вивчення діяльності сільськогосподарських підприємств проводиться з урахуванням галузевих особливостей, серед яких Солонка О. виділяє п'ять груп (рис. 1.7.):

Рис.1.7. Групи особливостей сільськогосподарських підприємств

Отже, за думкою Солонка О. виділяються такі групи галузевих особливостей : «• інституційні особливості – визначають основні параметри розвитку сільськогосподарських підприємств, структурують стимули та інтереси учасників економічних відносин. До них відносять: відсутність у повному обсязі необхідної нормативно-правової бази у сфері регулювання відносин, що виникають з приводу виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції; необхідність державної підтримки галузі; недостатній рівень і темпи розвитку інституційної інфраструктури та середовища сільського господарства, які б відповідали вимогам і потребам галузі;

- економічні особливості – нерівномірне надходження обігових коштів протягом календарного року; недостатній рівень кредитування сільськогосподарських підприємств комерційними банками; довший період окупності вкладених коштів; труднощі, пов’язані з плануванням та прогнозуванням основних фінансово-економічних показників;

- технологічні особливості – надмірна залежність від природно-кліматичних умов; сезонність виробництва; висока матеріаломісткість; необхідність використання спеціальної сільськогосподарської техніки; низька мобільність виробництва; необхідність залучення великих площ для розміщення основних засобів та зберігання виготовленої продукції; довший,

порівняно з іншими галузями національної економіки, виробничий цикл; можливість псування продукції та обмежений термін її зберігання;

- соціальні особливості – нижчий рівень доходів та освіченості сільського населення порівняно з міським; розвалена соціальна та дорожня інфраструктури; відсутність побутового обслуговування сільського населення на належному рівні; відмінність між ключовими потребами сільських і міських жителів; відсутність робочих місць у сільській місцевості;

- етнічні особливості – утворилися під впливом історичних подій і сформували характерний менталітет та економічне мислення сільського населення, який неможливо не враховувати в дослідженні» [33]

Насамперед, економічний відтворювальний процес у сільському господарстві тісно переплітається з природно-кліматичними та біологічними процесами. Ряд авторів, підкреслюючи їх впливом геть сільськогосподарське виробництво, відзначають, що у аграрній сфері економічні аспекти відтворення найтіснішим чином пов'язані з природно-біологічними законами розвитку живих організмів, що проявляється у існуванні складних біотехнологічних процесів та наявності особливих вимог як до виробництва, а й до транспортування, зберігання та збуту продукції.

У багатьох роботах [2, 7, 10, 15, 28, 31] відзначається суттєвий і непередбачуваний вплив погодно-кліматичних умов на характер та результати аграрного виробництва. але у різні роки. Така залежність ґрунтується на проявах «стихійності» та вносить нестійкість у розвиток сільськогосподарського підприємства. Вартість, що виникає в результаті сільськогосподарських виробничих процесів, виявляється певною мірою випадковою величиною. У роботах [6,9] підкреслюється, що рішення, що приймаються з організаційної точки зору при впливі непередбачених обставин, не дають гарантії в отриманні наміченого результату.

Суттєвою особливістю управління рослинництвом вважається те, що галуззю не можна управляти динамічно, а можна змінювати лише її параметри – схеми розміщення рослин, норми висіву насіння, норми внесення хімікатів, терміни початку та тривалості збирання [7, 10].

В цілому автори сходяться на думці, що обсяг одержуваного додаткового продукту в аграрному виробництві меншою мірою залежить від ефективності виконання виробничо-технологічних процесів через більшу значимість і таких факторів як погодні умови, параметри якості ґрунту, фітосанітарна обстановка тощо..

Найважливіше місце серед особливостей сільського господарства займає земля, як основний засіб виробництва. У літературі наголошується, що земля - це невичерпний елемент відтворювального процесу, який безпосередньо залучений до системи економічних відносин [8, 21.38].

Земля – це єдиний засіб виробництва, який не підвладний негативному впливу часу, а продуктивність землі може бути збережена в природному стані та збільшена завдяки додатковим агротехнічним заходам (внесенням добрив, раціональною системою обробітку ґрунту та ін.).

О. Солонка наголошує, що : «економічне середовище сільськогосподарських підприємств характеризується безперервним процесом розвитку, змін, оновлення та залежністю від природно-кліматичних умов, а також використання особливого ресурсу – землі, якій притаманна специфічна унікальна властивість – родючість. Використання землі тісно пов'язане із застосуванням засобів виробництва, без взаємодії яких процес виробництва в аграрній сфері взагалі неможливий, а його економічна ефективність залежить від раціонального поєднання цих засобів. Отож, земля як засіб виробництва в аграрній сфері має свої специфічні особливості, а саме: просторову обмеженість, родючість, незамінність. У результаті цього сільському

господарству притаманні підвищені умови нестабільності порівняно з іншими галузями національної економіки» [33, с. 123].

Земля має абсолютну та неперехідну цінність як незамінний просторовий базис виробництва. У сільському господарстві формується диференціальна рента – частина додаткового прибутку, що виникає внаслідок відмінностей у родючості та географічному розташуванні порівнюваних земельних ділянок .

Як найбільш істотну особливість галузі, що стосується безпосередньо протікання виробничого процесу (особливо в рослинництві), багато авторів відзначають його сезонний характер [2, 7, 10, 15, 28, 31].

У цьому контексті виділяється два умовні періоди здійснення виробничого процесу: під впливом людини і під впливом природних факторів, «що викликає розбіжність активної фази робочого періоду та в цілому періоду виробництва» [33]. Сезонність виробництва викликає коливання у використанні матеріальних, трудових та фінансових ресурсів, що позначається на управлінні оборотним капіталом, проявляється у розбіжності за часом витрат та доходів підприємства. Процес реалізації готової продукції, що займає кілька місяців на рік, у поєднанні з тривалим виробничим циклом призводить до надлишку оборотних коштів у міжсезоння та їх дефіциту в активній фазі виробничого процесу (наприклад, перед збиранням урожаю), підвищується роль управління залученими засобами [15].

Крім перелічених ключових особливостей сільського господарства, воно має ще цілу низку специфічних характеристик, які певним чином проектуються на процесно-орієнтоване управління та моделювання процесів сільськогосподарського підприємства. Аналіз цих проекцій дозволив виявити особливості побудови системи процесно-орієнтованого управління аграрному секторі економіки (Додаток А).

Процесно-орієнтоване управління передбачає уявлення господарську діяльність будь-якого суб'єкта господарювання у форматі мережі процесів, які

включають, як було обгрунтовано вище, комплекс різних технологічних процесів.

Технологічні процеси є основою формування технологічних систем. Відповідно до визначення ДСТУ, технологічні системи є сукупністю функціонально взаємопов'язаних засобів технологічного оснащення, предметів виробництва та виконавців для виконання в регламентованих умовах виробництва заданих технологічних процесів або операцій. До предметів виробництва відносять: матеріал, заготівлю, напівфабрикат та виріб, що знаходяться у відповідності до виконуваного технологічного процесу у стадії зберігання, транспортування, формоутворення, обробки, складання, ремонту, контролю та випробувань.

До регламентованих умов виробництва відносять: регулярність надходження предметів виробництва, параметри енергопостачання, довкілля та інших..

У сучасних умовах та з урахуванням останніх досягнень науки і техніки виявляються нові властивості технологічних систем, розширюється сукупність їх складових частин (компонентів) та формуються нові вимоги до їх функціонування.

Наприклад, широкий спектр інформаційних технологій став невід'ємною частиною більшості технологічних систем. Засоби технологічного оснащення мають більш розвинений рівень універсальності, гнучкості, який дозволяє швидко переналаштовувати системи внаслідок зміни умов навколишнього середовища. Підвищується адаптивність технологічних систем до інновацій - широке поширення, у тому числі і в сільськогосподарському виробництві, набувають автоматизовані та роботизовані технологічні системи. Використовуються нові технології контролю за якістю продукції, включаючи операційний контроль. Підвищується відповідальність працівників та вимоги до рівня їхньої кваліфікації.

Налагоджена система вхідної оперативної інформації дозволяє коригувати технологічний процес як на стратегічному рівні, з погляду пошуку та освоєння інновацій, так і на оперативному - при появі нової інформації про вимоги до зміни технологічних процесів та операцій, наприклад у зв'язку з погодно-природними явищами, або форс-мажорними обставинами.

Істотним фактором функціонування технологічних систем став виробничий та корпоративний менеджмент, що забезпечує випуск конкурентоспроможної продукції та економічну ефективність виробництва. Широко застосовуються спеціальні технології логістики, оптимізації витрат та фінансування. Підвищується роль виробничої культури та соціального забезпечення працівників. Таким чином, сучасні технологічні системи можуть виступати у ролі «несучої конструкції» на формування системи процесного управління.

Специфікою диверсифікованого сільськогосподарського підприємства, що впливає на цю ієрархічність, є наявність у його виробничій структурі ще й галузевих технологічних систем. На рівні великого сільськогосподарського підприємства, як правило, виділяється три галузеві технологічні системи: технологічні системи рослинництва, тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції. Галузеві технологічні системи взаємопов'язані між собою матеріальними потоками, які для одних технологічних процесів є продукти (напівфабрикати), а для інших служать сировиною.

У роботі використовує цікавий підхід до класифікації видів технологічних систем за змістом технологічних процесів у рослинництві, виділяючи паралельні, послідовні та комбіновані системи виробництва та переробки різних видів сільськогосподарської продукції [41]. Грунтуючись на даному підході, вважаємо за доцільне згрупувати паралельні та послідовні технологічні системи в рамках трьох основних галузей підприємств аграрної сфери та відобразити послідовний характер їхньої взаємодії у розрізі

виробничо-технологічних переділів, виділивши основні напрямки диверсифікації виробництва (рис.1.8.).

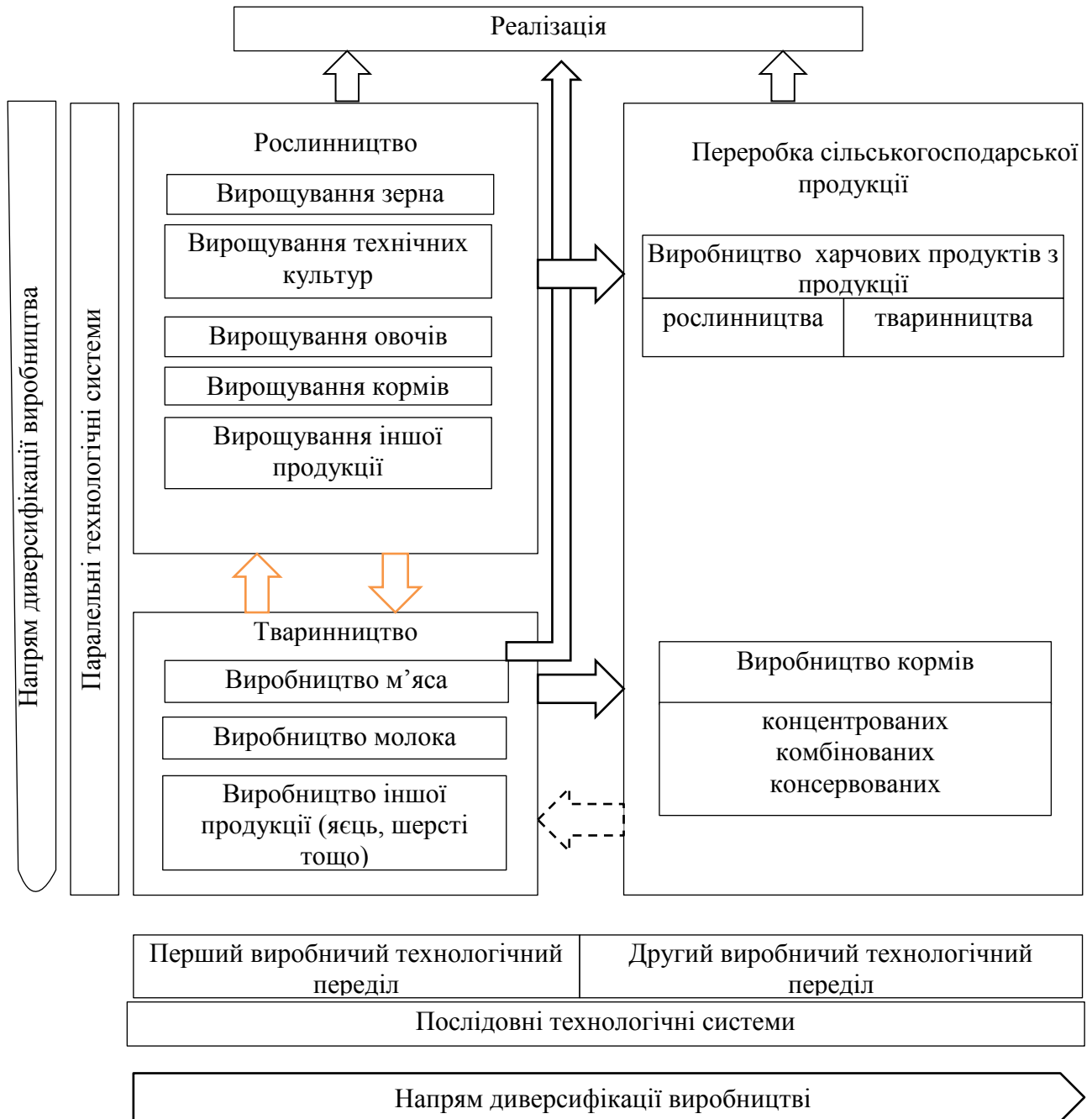

Рис. 1.8. Класифікація систем та підсистем диверсифікованого сільськогосподарського підприємства

Так, у рослинництві паралельними технологічними підсистемами, згідно з продуктовою ознакою, є виробництво зерна, виробництво технічних культур, виробництво овочів тощо.

Тваринництві відповідно – виробництво м'яса, молока, яєць, шерсті тощо. Технологічна система переробки сільськогосподарської продукції включає дві паралельні підсистеми: підсистему переробки продукції рослинництва та підсистему переробки продукції тваринництва.

По виходах продукції галузеві технологічні системи взаємодіють між собою, формуючи складну логістичну систему розподілу продукції власного виробництва. Так певна частина продукції рослинництва і тваринництва як готової продукції надходить на реалізацію, а частина як напівфабрикати направляється на подальшу переробку, де використовується при виробництві харчових продуктів, сировини для промисловості та кормів.

Певні види кормів (наприклад, зелений корм) прямують у тваринництво безпосередньо з рослинництва, минаючи стадію переробки. Отримані у процесі переробки корми (комбікорм, силос, сінаж, кісткове борошно, соєве молоко тощо) також прямують у тваринництво. З тваринництва до рослинництва надходять добрива.

Послідовно взаємодіючи між собою, галузеві технологічні системи формують два виробничо-технологічні переділи. При цьому під виробничо-технологічним переділом розуміється завершений результат галузевої технологічної системи, отриманий у вигляді готової продукції, яка може бути реалізована або використана як напівфабрикат іншою галузевою технологічною системою.

У разі диверсифікації виробництва відбувається прогресуюче ускладнення аналізованих систем. На схемі нами відзначено два основні стратегічні напрями диверсифікації у сільськогосподарському підприємстві: за рахунок розвитку числа паралельних та послідовних технологічних систем.

З метою визначення основних контурів моделювання діяльності сільськогосподарським підприємством, доцільно, кожен галузеву технологічну систему розглянути через призму однорідних технологічних процесів, зберігши у своїй ознака видової класифікації процесів на паралельні і послідовні.

Н. М. Горобець та Н. К. Дьяченко зазначають: «зростання ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств зумовлює необхідність оптимізації системи управління їх бізнес- процесами. Вчені зазначають, що це завдання неможливо сьогодні вирішити без використання інформаційних систем і технологій, адже зростання інформаційних потреб і розвиток інформаційних послуг передбачає нові пріоритети і вимагає використання нових методів управління»

Моделювання економічних процесів сільськогосподарського виробництва починається з розробки економіко-математичної моделі, яка відбувається в певній послідовності:

- 1) постановка завдання та обґрунтування критерію оптимальності;
- 2) розроблення структурної математичної моделі;
- 3) збір та опрацювання вихідної інформації;
- 4) побудова розгорнутої матриці завдань;
- 5) розв'язання задачі за допомогою ЕОМ;
- 6) аналіз одержаних результатів.

Н. М. Горобець та Н. К. Дьяченко також стверджують, що «модель має відповідати певним умовам: — розміри сільськогосподарських угідь не мають перевищувати площ, які є в наявності; — посів сільськогосподарських культур має проводитися на підставі розроблених сівозмін; — кормова база має повністю задовольняти потреби тварин у кормах з урахуванням їх продуктивності; — виробничі та матеріальні ресурси підприємства мають певний ліміт; — техніко-економічні показники повинні враховувати погодні, фінансово-економічні та виробничі ризики; — прибуток, на який очікує підприємство, повинен бути максимальним». [9].

Опрацювання прикладних аспектів оптимального планування виробничо-збутової діяльності аграрних підприємств та процедурні питання щодо проведення оптимізаційних розрахунків, як одного із економічних інструментів розробки стратегій, підвищать їх рівень ефективності та конкурентоспроможності.

РОЗДІЛ 2

СТАТИСТИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ КІРОВОГРАДСЬКОЇ

ОБЛАСТІ

2.1. Характеристика та напрямки діяльності Головного управління статистики у Кіровоградській області

Головне управління статистики у Кіровоградській області (далі – Управління статистики) є територіальним органом державної статистики і безпосередньо підпорядковане Держкомстату України.

Управління статистики створене Держкомстатом України і є складовою частиною єдиної системи органів державної статистики України .

Управління статистики у межах своєї компетенції здійснює реалізацію державної політики в галузі статистики. У своїй діяльності керується Конституцією України, законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, наказами Держкомстату України, Положенням про Головне управління статистики.

Основними завданнями Управління статистики є: збирання, опрацювання, аналіз, поширення, збереження, захист та використання статистичної інформації щодо масових економічних, соціальних, демографічних, екологічних явищ і процесів, які відбуваються в регіоні; забезпечення повноти, надійності та об'єктивності статистичної інформації; участь у розробленні, вдосконаленні та впровадженні статистичної методології; забезпечення доступності, гласності й відкритості статистичної інформації, її джерел та методології складання; ведення Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України в регіоні; запровадження новітніх інформаційних технологій у галузі статистики.

Управління статистики відповідно до покладених на нього завдань:

- бере участь, відповідно до своєї компетенції, у реалізації державної політики в галузі статистики;
- забезпечує реалізацію цільових перспективних програм реформування та розвитку статистики на регіональному рівні; бере участь у розробленні плану державних статистичних спостережень;
- забезпечує повноту, надійність, об'єктивність, оперативність та цілісність статистичної інформації, її адекватність соціально-економічним явищам і процесам у регіоні;
- проводить статистичні спостереження за соціально-економічними і демографічними процесами, екологічною ситуацією в регіоні;
- організовує і забезпечує збирання державної статистичної звітності, проведення переписів, одноразових обліків, опитувань, вибіркового обстеження, у тому числі населення (домогосподарств) у регіоні; бере участь у розробленні, вдосконаленні та впровадженні статистичної методології у відповідності до плану державних статистичних спостережень;
- розробляє і впроваджує за погодженням з Держкомстатом України методологію статистичних спостережень, які виконуються на замовлення місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- затверджує за погодженням з Держкомстатом України звітно-статистичну документацію статистичних спостережень, які виконуються на замовлення місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- забезпечує формування інформаційної бази для прогнозування та аналізу тенденцій і закономірностей соціально-економічного розвитку регіону;
- здійснює ведення Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України в регіоні та використання його даних; здійснює ведення та використання реєстрів респондентів статистичних спостережень;
- забезпечує впровадження системи класифікаторів техніко-економічної та соціальної інформації, які використовуються для проведення статистичних спостережень;

- здійснює контроль стану господарського обліку у сільських населених пунктах;
- забезпечує респондентів звітно-статистичною документацією відповідно до плану державних статистичних спостережень; надає місцевим органам державної влади та органам місцевого самоврядування статистичну інформацію в обсягах, за формами і у строки, визначені планом державних статистичних спостережень або окремими рішеннями Кабінету Міністрів України;
- забезпечує гласність і відкритість статистичної інформації та методології, надає засобам масової інформації статистичні дані, відповідно до плану державних статистичних спостережень видає статистичні збірники, бюлетені, огляди, прес-випуски тощо, проводить прес-конференції;
- забезпечує відповідно до законодавства збереження та захист статистичної інформації, реалізацію державної політики стосовно державної таємниці; забезпечує впровадження єдиної технічної політики збирання, опрацювання і передавання статистичної інформації на базі єдиної методології та сучасних інформаційних технологій;
- забезпечує функціонування загальнодержавної інтегрованої комп'ютерної мережі органів державної статистики на регіональному рівні; у встановленому порядку бере участь у міжнародному співробітництві з питань, що належать до його компетенції; проводить міжрегіональні статистичні зіставлення;
- проводить статистичні спостереження на замовлення, надає послуги та статистичну інформацію користувачам на платній основі;
- встановлює відповідно до законодавства ціни на проведення статистичних спостережень на замовлення, надання послуг та статистичної інформації на платній основі;
- виконує відповідно до законодавства функції з управління об'єктами державної власності, що належать йому на правах оперативного управління;

- вирішує в установленому порядку питання добору і розстановки кадрів, забезпечує підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації працівників Управління статистики та органів державної статистики, що знаходяться у його підпорядкуванні; виконує відповідно до законодавства інші функції, необхідні для вирішення покладених на нього завдань [11]

Управління статистики очолює начальник, якого призначає на посаду та звільняє з посади Голова Держкомстату України за погодженням з колегією Держкомстату України та Кабінетом Міністрів України. (рис.2.1).

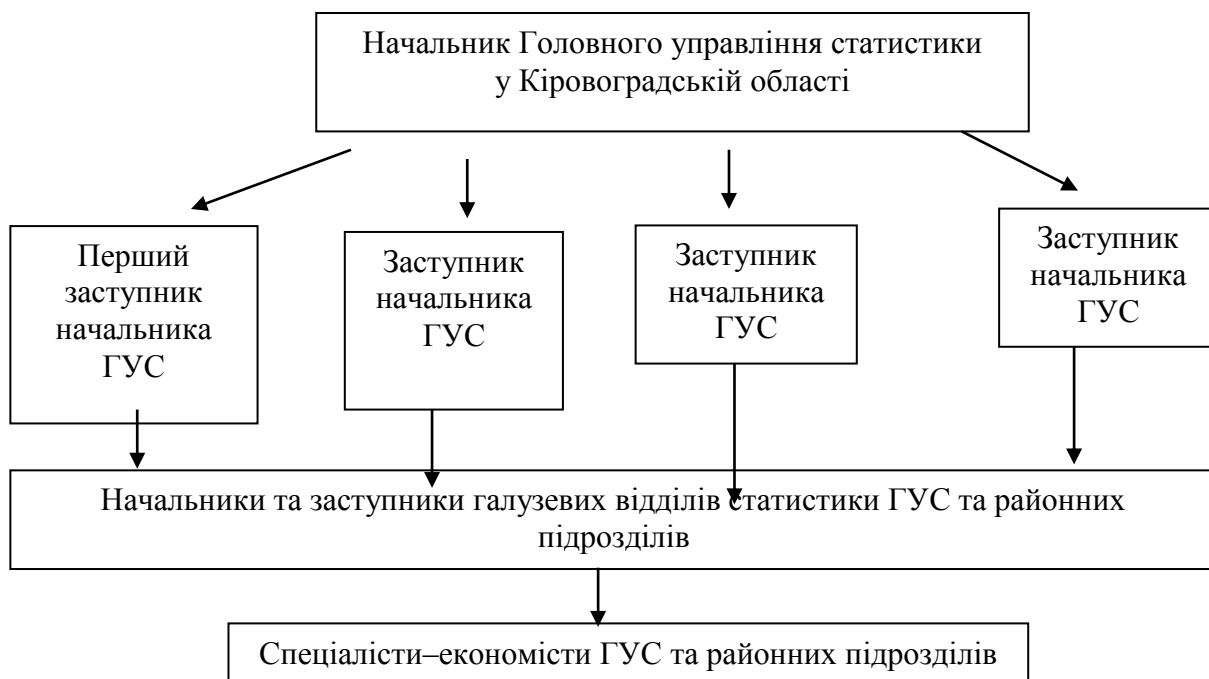

Рис. 2.1. Структура координації роботи Головного управління статистики

Для погодженого вирішення питань, що належать до компетенції Управління статистики, обговорення найважливіших напрямів його діяльності в Управлінні статистики утворюється колегія у складі начальника Управління статистики (голова колегії), заступників начальника Управління.

У 2020 році статистичним спостереженням було охоплено 38139 суб'єктів господарської діяльності [11]. Серед регіонів області найбільша кількість суб'єктів господарювання засереджена у містах Кропивницький - 44,6% загальної кількості підприємств області, Олександрії - 8,9%,

Світловодську –7,1%, Кіровоградському –5,1% та Новоукраїнському 3,3% районах.

Таблиця 2.1.

Кількість суб'єктів господарювання в Кіровоградській області 2017-2022рр

	2017	2018	2019
Кількість суб'єктів господарювання			
Усього, одиниць	36447	36486	38138
підприємства, одиниць	7735	8068	8755
відсотків до загальної кількості суб'єктів	21,2	22,1	23,0
на 10 тис. наявного населення, одиниць	80	85	93
фізичні особи-підприємці, одиниць	28712	28418	29383
відсотків до загальної кількості суб'єктів	78,8	77,9	77,0
на 10 тис. наявного населення, одиниць	299	299	313

За видами економічної діяльності частка підприємств торгівлі; ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку склала 33,7% підприємств, промисловості – 16,2% підприємств, сільського господарства, мисливства та лісового господарства – 14,1%.

Кількість суб'єктів господарювання у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення склала 93 одиниці, що на 8 підприємств більше порівняно з попереднім роком.

Майже половину суб'єктів господарювання створено у м.Кропивницькому, 12,4% загальної кількості створених суб'єктів господарювання припало на м.Олександрію та 6,1% – на м.Світловодськ.

2.2. Аналіз діяльності сільськогосподарських підприємств Кіровоградської області

Як зазначалося нами раніше, земельні ресурси є головним засобом виробництва сільськогосподарських підприємств. Загальна площа сільськогосподарських угідь, Кіровоградської області в 2020 році складала 2031,4 тис. га. (табл. 2.2.). При цьому загальна площа сільськогосподарських угідь у володінні сільськогосподарських підприємств Кіровоградської області в 2020 році відповідно даним табл. 2.3. складала 1210,8 тис. га. або 59, 60 %.

Таблиця 2.2.

Розподіл сільськогосподарських угідь Кіровоградської області у 2020 році

	Площа, тис.га	Відсотків до загальної площі
Сільськогосподарські угіддя	2031,4	100,0
з них		
рілля	1769,0	87,1
сіножаті	23,6	1,2
пасовища	213,9	10,5
перелоги	—	—
багаторічні насадження	24,9	1,2

Джерело: [32,36]

Здійснюючи комплексний аналіз діяльності сільськогосподарських підприємств Кіровоградської області, варто зазначити, що основу АПК області складають 3377 сільськогосподарських підприємств різних форм власності та підпорядкування. Наявність основного засобу виробництва – сільськогосподарських угідь, а також їх розподіл серед підприємств, які здійснювали сільськогосподарську діяльність у 2020 році наведено в табл. 2.3.

Результати аналізу структури розподілу підприємств Кіровоградської області, які здійснювали сільськогосподарську діяльність за розміром сільськогосподарських угідь у 2020 засвідчують, що загальна кількість функціонуючих підприємств, що здійснювали діяльність та мали у своєму користуванні сільськогосподарські угіддя складала 2964 підприємства або 87,77 % від загальної кількості.

Таблиця 2.3.

Розподіл підприємств, які здійснювали сільськогосподарську діяльність за розміром сільськогосподарських угідь у 2020 році

Підприємства за розміром сільськогосподарських угідь	Кількість підприємств		Площа сільськогосподарських угідь	
	одиниць	відсотків до загальної кількості	тис га	відсотків до загальної площі сільськогосподарських угідь підприємств
Підприємства, що мали сільськогосподарські угіддя	2964	100,0	1210,8	100,0
у тому числі площею, га				
до 5,0	52	1,8	0,2	0,0
5,1–10,0	86	2,9	0,6	0,1
10,1–20,0	188	6,3	3	0,3
20,1–50,0	958	32,3	37,9	3,1
50,1–100,0	485	16,4	34,5	2,9
100,1–500,0	666	22,5	159,1	13,1
500,1–1000,0	210	7,1	149,4	12,3
1000,1–2000,0	174	5,9	252,6	20,9
2000,1–3000,0	78	2,6	188,0	15,5
3000,1–4000,0	23	0,8	80,4	6,6
4000,1–5000,0	23	0,8	102,4	8,5
5000,1–7000,0	13	0,4	76,8	6,3
7000,1–10000,0	4	0,1	33,9	2,8
більше 10000,0	4	0,1	92,0	7,6
Підприємства, що не мали сільськогосподарських угідь	413	–	–	–

Джерело: [32,36]

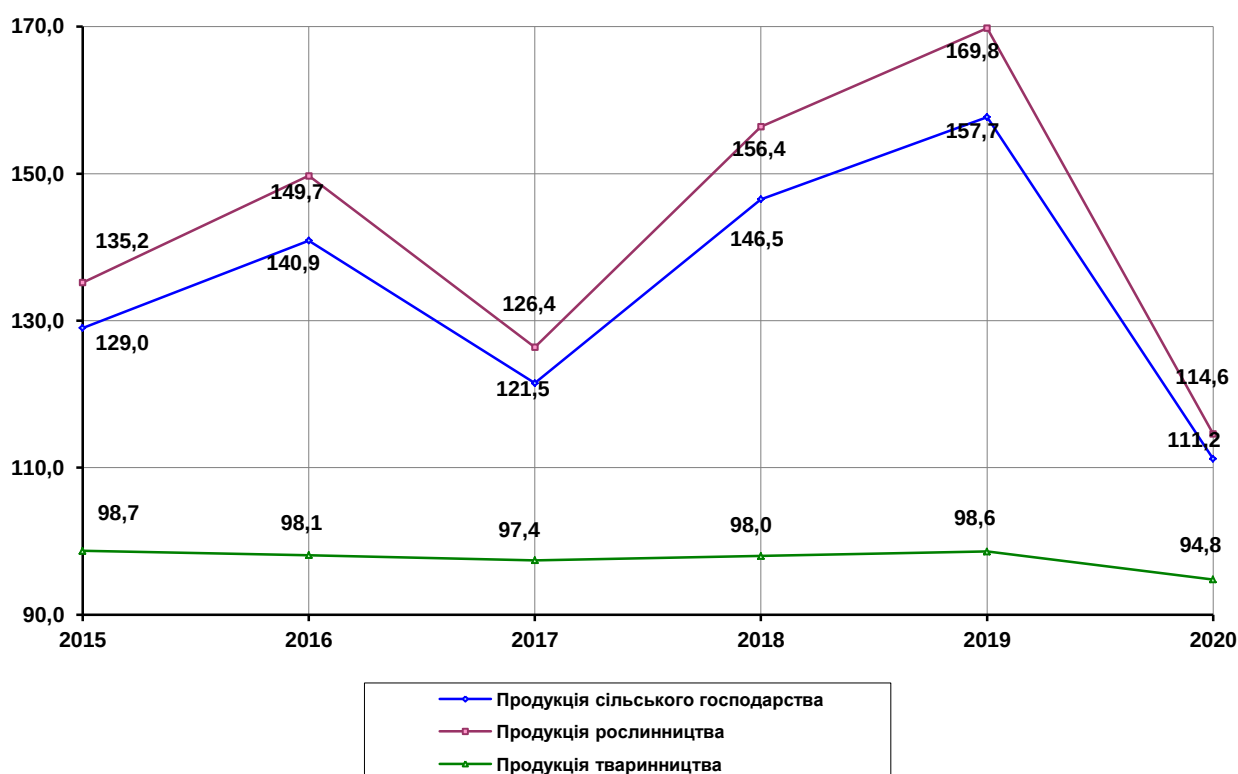
Кількість підприємств, що не мали сільськогосподарських угідь 413, що відповідає 12,23% від загальної кількості сільськогосподарських підприємств.

Необхідно відмітити, що третина підприємств у кількості 1151, а саме 34,08 мали сільськогосподарські угіддя у діапазоні 10-20% від загальної площі, що відповідало від 100 до 3000 га у їх володінні. До найбільш численної групи відносяться підприємства з площею угідь 20,1–50,0 га – 958 підприємств або 32,3%. Підприємства з площею менше 20 га складають 111%, а с з більшою 3000га – 2,2 %

Таким чином, відмічаємо достатній рівень забезпечення сільськогосподарських підприємств Кіровоградської області земельними

ресурсами для здійснення власної господарської діяльності.

Позитивну динаміку в 2017-2019 рр демонструє індекс сільськогосподарської продукції який збільшився на більше ніж на 40 пунктів в т.ч у рослинництві на 36 пунктів (рис.2.2.). Проте відсутність достатнього фінансування галузі та погіршення економічної ситуації в Україні в 2020 рр у зв'язку із Covid 19, негативно позначилось на динаміці показника. Так, індекс продукції сільського господарства України у 2020 році стрімко знизився на 55,2 в т.ч у рослинництві на 46,5 пунктів.

Джерело: [32,36]

Рис.2.2. Індекси сільськогосподарської продукції

Динаміка структури продукції сільського господарства зазначених категорій виробників сільськогосподарської продукції та особистих господарств Кіровоградської області у часовому проміжку 2015-2019 рр. наведено в табл. 2.4. Відзначимо, що на сільськогосподарських підприємствах у структурі продукції суттєво переважає рослинництво, тоді як в особистих господарствах населення спостерігається кардинально протилежна картина.

Таблиця 2.4.

Структура продукції сільського господарства за категоріями виробників
Кіровоградської області в 2010-2020рр

(відсотків до загального обсягу)

	2010	2015	2017	2018	2019	2020
Підприємства						
Продукція сільського господарства	56,9	61,2	57,2	60,4	67,3	62,1
Продукція рослинництва	68,1	69,2	65,3	67,3	72,4	68,4
Продукція тваринництва	18,8	23,8	22,0	22,4	24,5	25,2
Господарства населення						
Продукція сільського господарства	43,1	38,8	42,8	39,6	32,7	37,9
Продукція рослинництва	31,9	30,8	34,7	32,7	27,6	31,6
Продукція тваринництва	81,2	76,2	78,0	77,6	75,5	74,8

Джерело: складено автором на основі [32,36]

У розрізі видів сільськогосподарської продукції структуру рослинництва та тваринництва Кіровоградської області в 2010-2020рр відображено в табл.2.5. Лідерами у своїх категоріях є технічні культури та молочна продукція..

Таблиця 2.5

Структура за видами продукції сільського господарства Кіровоградської області в 2010-2020рр

(відсотків до загального обсягу)

Продукція сільського господарства		2010	2015	2017	2018	2019	2020
Продукція рослинництва		77,3	82,3	81,5	84,5	89,4	85,5
культури	зернові та зернобобові	29,0	31,6	29,0	31,8	38,3	33,6
	технічні	34,6	39,5	38,5	40,3	44,1	41,6
	картопля, овочеві та баштанні продовольчі	11,1	10,1	11,1	9,9	5,6	8,0
	плодові та ягідні, виноград	1,5	1,1	1,4	1,4	0,7	1,0
Інша продукція та зміна обсягів незавершеного виробництва		1,1	0,0	1,1	1,1	0,7	1,3
Продукція тваринництва		22,7	17,7	18,5	15,5	10,6	14,5
Вирощування сільськогосподарських тварин		8,5	7,2	7,6	6,3	4,1	5,9
Молоко		10,4	7,4	7,7	6,4	3,8	4,9
Яйця		2,7	2,1	2,0	1,7	1,9	2,7
Вовна		0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Інша продукція		1,1	1,0	1,2	1,1	0,8	1,0

Джерело: складено автором на основі [32,36]

Експрес-аналіз є однією із складових комплексного аналізу підприємства та передбачає аналіз майна підприємства і джерел його формування. Таким чином, проведемо горизонтальний та вертикальний аналіз балансу в часовому діапазоні 2015-2020pp фінансово-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств Кіровоградської області. Горизонтальний аналіз передбачає порівняння показників одного періоду з іншим, тобто зміни в динаміці. Вертикальний аналіз балансу показує структуру коштів підприємства та їх джерел формування. Отже, визначимо структуру активу та пасиву балансу сільськогосподарських підприємств, оцінимо динаміку та структуру їх змін за результатами табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Структура балансу сільськогосподарських підприємств Кіровоградської області

Статті балансу			2015	2017	2018	2019	2020
активи	%	необоротні	26,4	34,6	35,3	36,4	37,0
		оборотні	73,6	65,4	64,7	63,6	63,0
		необоротні та групи вибуття	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	усього	відсотків	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
		млн. грн	28303,9	41934,0	46653,1	53231,9	55975,1
пасиви	%	відсотків	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
		власний капітал	73,8	74,4	73,7	70,4	71,1
		довгострокові зобов'язання і забезпечення	5,1	3,5	3,4	4,8	4,7
		поточні зобов'язання і забезпечення	21,1	22,1	22,9	24,8	24,2
		зобов'язання, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття та чиста вартість активів недержавного пенсійного фонду	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Джерело: складено автором на основі [32,36]

Відповідно до даних табл. 2.6. спостерігається збільшення майна підприємств Кіровоградської області у грошовому виразі. Проте, зрівнюючи отримані показники з рис.2.2, відзначимо, що на зростання цієї вартості в 2020 році більше вплинули інфляційні процеси в країні.

Необхідно також відмітити зрушення у структурі самих активів і пасивів підприємств. А саме відбулося збільшення питомої ваги необоротних активів та поточних зобов'язань підприємств, що засвідчує зменшення їх швидкої ліквідності та фінансової незалежності.

Погіршення фінансового стану засвідчують також показники операційної та виробничо-фінансової діяльності сільськогосподарських підприємств Кіровоградської області наведені в табл. 2.7., які прослідковуються за всіма пунктами в 2020 рр.

Таблиця 2.7

Фінансові результати до оподаткування, рентабельність операційної діяльності сільськогосподарських підприємств Кіровоградської області, млн. грн.

Показник		2015	2017	2018	2019	2020
Фінансовий результат (сальдо)		8895,1	3863,8	4288,2	4645,3	3608,4
Прибуток		9100,8	4260,5	4610,4	4985,7	4875,6
Збиток		205,7	396,6	322,2	340,4	1267,2
%	частка підприємств, які отримали збиток	5,6	12,5	9,8	11,8	17,4
	рентабельність операційної діяльності	66,3	25,1	21,9	19,3	15,0

Джерело: складено автором на основі [32,36]

За результатами аналізу таблиці 2.7 встановлено, що протягом періоду дослідження 2015—2020 рр спостерігається тенденція до суттєвого зменшення рентабельності операційної діяльності сільськогосподарських підприємств. Так, у 2020 році, в порівнянні з 2015 роком цей показник зменшився на 51,3%., внаслідок чого питома вага збиткових підприємств збільшилась на 11,8% .

В розрізі окремих видів продукції рослинництва відповідно до даних табл. 2.8. найменш рентабельними в 2020 році виявилися культури овочеві відкритого ґрунту- -49,9%, культури плодові та ягідні – 21,5% та буряк цукровий фабричний – 12,%. Хоча необхідно зазначити, що рівень їх продуктивності все ж таки є вищим порівняно з 2019 рр. за рахунок кращої урожайності в цьому році.

Серед продукції тваринництва найменш рентабельними (збитковими) виявилися вівці та кози на м'ясо - 50,7% та велика рогата худоба на м'ясо -32,0%

Таблиця 2.8

**Рівень рентабельності виробництва продукції сільського господарства
у підприємствах**

	2010	2015	2017	2018	2019	2020
Продукція рослинництва						
Культури зернові та зернобобові	26,3	50,7	22,3	20,5	14,1	16,2
Насіння соняшнику	83,4	94,0	38,4	30,6	29,6	33,8
Буряк цукровий фабричний	43,7	28,1	10,9	-39,7	-18,0	-12,9
Картопля	87,8	89,4	-37,4	-7,1	13,6	-1,0
Культури овочеві відкритого ґрунту	45,0	56,7	-28,5	-60,8	-53,4	-49,9
Культури плодові та ягідні	-29,8	-59,5	-28,4	-27,2	0,4	-21,5
Продукція тваринництва						
Велика рогата худоба на м'ясо	-36,1	-12,5	-24,1	-26,6	-30,2	-32,0
Свині на м'ясо	-26,9	3,4	-0,5	-0,4	-3,5	-8,2
	-42,8	-5,9	-44,1	-15,3	-41,6	-50,7
Птиця на м'ясо	-3,0	20,4	-24,8	15,5	12,1	-9,9
Молоко	8,0	-0,7	-1,3	0,1	1,2	-1,3
Яйця курячі	-22,6	-25,3	47,9	-20,5	40,1	16,8

Наслідком зменшення рівня рентабельності стало зменшення кількості працівників найманих так у 2019 році у порівнянні з 2016 роком цей показник зменшився на 1146 осіб. Водночас сама кількість підприємств збільшилася на 89

Таблиця 2.9

**Загальна кількість суб'єктів господарювання і зайнятих працівників
сільськогосподарських підприємств Кіровоградської області**

	2016	2017	2018	2019
Кількість суб'єктів господарювання, один., з них:	4498	4593	4508	4587
% підприємства	69,0	72,9	75,0	75,1
% фізичні особи-підприємці	31,0	27,1	25,0	24,7
Кількість зайнятих працівників, осіб, з них:	32419	32202	31364	31273
% підприємства	93,5	93,9	93,6	93,7
% фізичні особи-підприємці	6,5	6,1	6,4	6,3

Джерело: складено автором на основі [32,36]

Узагальнюючи результати дослідження, доцільно констатувати наявність багатьох проблемних аспектів в діяльності сільськогосподарських підприємств Кіровоградської області, вирішення яких має базуватися на прийнятті управлінських рішень на засадах технологій планування та моделювання бізнес-процесів.

2.3. Дослідження впливу вмотивованості працівників на результати діяльності сільськогосподарських підприємств

Доведено безпосередній вплив продуктивності праці на ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств, що не можна повною мірою охарактеризувати залежність оплати праці та її продуктивності, оскільки відмічається вплив на оплату праці низки інших чинників (доступність праці, її умови, перспективність, стабільність виплат, соціальні гарантії тощо).

Аналіз динаміки показників продуктивності та оплати праці в сільськогосподарських підприємствах Кіровоградської області (табл. 2.15) в показав, що порівняно в 2017 р., відбулося зменшення продуктивності праці на 5,09% загалом та її збільшення у розрізі тваринництва на 29,4%. Тоді як протягом 2018-2019 рр спостерігалось лише збільшення даного показника за всіма категоріями. Що стосується середньомісячної номінальної заробітної плати штатних працівників у сільськогосподарських підприємств, вона збільшувалась протягом всього періоду. Це доводить попереднє твердження про слабкий зв'язок заробітної плати та продуктивності праці сільськогосподарських підприємств.

Таблиця 2.15

Показники середньомісячної номінальної заробітної плати та продуктивність праці у сільськогосподарських підприємствах (грн.)

Галузь, підгалузь	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2020 р. у % до 2017 р.
Середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників, грн	5423	6748	8118	9130	168,36
Продуктивність праці у сільськогосподарських підприємствах тис, грн	605,6	788,8	870,1	574,8	94,91
у тому числі:					
рослинництво	631,1	829,3	911,9	587,9	93,15
тваринництво	327,2	347,1	406,9	423,4	129,40

Джерело: [32,36]

Пояснення ситуації пролягає у тому, що протягом тривалого періоду підприємства галузі тваринництва, у порівнянні із рослинництвом, майже не отримували прибуток, або взагалі були збитковими. До того ж вважається, що тваринництво – галузь більш трудомістка. Сьогодні із розвитком автоматизованих

систем управління та підвищенням цифровізації економіки і отримання доступу до Інтернет технологій просування продукції сільського господарства, налагодження зв'язків зі стейкхолдерами тваринництва та розвитком державно-приватного партнерства, поліпшилася ситуація і в галузі тваринництва, і як наслідок, збільшуються обсяги виробництва продукції підприємств цієї галузі та спостерігається і постійне підвищення її продуктивності.

Головне управління статистики у Кіровоградській області відповідно до отриманих даних Звіту з праці (форма 1-ПВ місячна) та Звіту про основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств (форма №50-сг) дослідило 50-ть типових сільськогосподарських підприємств Кіровоградської області з галузі рослинництва та тваринництва на предмет залежностей між рядом економічних показників за допомогою кореляційно-регресійного аналізу та з використанням простої однофакторної виробничої функції. Для дослідження використано такі залежності: "продуктивність праці – середньомісячна заробітна плата", "продуктивність праці – прибуток у розрахунку на одного працівника", "фонд оплати праці – додаткова оплата праці", "додаткова оплата праці на одного працівника - продуктивність праці".

Результатами аналізу обраних залежностей стали отримані значення - кореляційне відношення η та F-критерій Фішера (таблиця 2.14).

Таблиця 2.16

Статистична характеристики виробничих функцій обраних для дослідження сільськогосподарських підприємств Кіровоградської області

Залежність	Виробнича функція	Коефіцієнт кореляції	Критерій Стьюдента	Критерій Фішера
Продуктивність праці – середньомісячна заробітна плата	$Y = A + B / X$	0,33	2,075	4,327
Продуктивність праці – прибуток у розрахунку на одного працівника	$Y = A + B / X$	0,29	1,795	3,222
Фонд оплати праці – додаткова оплата праці	$Y = A + B \cdot X$	0,9	12,21	149,19
Додаткова оплата праці - продуктивність праці	$Y = A + B \cdot \log(X)$	0,17	0,997	0,994

Джерело: власні розрахунки автора

Отримані розрахунки засвідчують:

1. Слабкій зв'язок ($\eta=0,33$) залежності чиннику "продуктивність праці" та показником "середньомісячна заробітна плата" на сільськогосподарських підприємствах Кіровоградської області. Значимість коефіцієнта кореляції η підтверджено отриманим значенням t -критерію Стюдента: $t_{\text{розрахункове}}=2,075$, а $t_{\text{табличне}}=2,04$. Враховуючи, що $t > t_{\text{табличне}}$ ($2,075 > 2,04$), це є підтвердженням істотності коефіцієнта кореляції. За отриманим значенням F -критерію Фішера відповідно до функцією $F_{\text{розрахункове}}=4,327$, а $F_{\text{табличне}}=4,171$. Це дозволяє підтвердити адекватність моделі. Отже, не встановлено тісний зв'язок між середньомісячною оплатою праці та рівнем продуктивності.

2. Слабкий зв'язок ($\eta=0,290$) залежності чинником "продуктивність праці" та показником "прибуток в розрахунку на одного працівника" в на сільськогосподарських підприємствах Кіровоградської області. Отримані значення коефіцієнту кореляції t -критерія Стюдента такі: $t_{\text{розрахункове}}=1,795$, а $t_{\text{табличне}}=2,04$, тобто $t_{\text{розрахункове}} < t_{\text{табличне}}$. Це означає, коефіцієнт кореляції не є значимим. Враховуючи те, що $F_{\text{розрахункове}}(3,22) < F_{\text{табличне}}(4,171)$, наведена економетрична модель не може вважатися адекватною до експериментальних даних. Отже, на сільськогосподарських підприємствах Кіровоградської області не існує зв'язку між продуктивністю праці та прибутком в розрахунку на одного працівника. Іншими словами фактично не існує взаємозв'язку між внеском працівників та забезпеченням результативності сільськогосподарського підприємства.

3. Наявність тісного зв'язку ($\eta=0,9$) між додатковою оплатою праці та розміром фонду оплати праці. Значимість коефіцієнта кореляції η підтверджена t -критерієм Стюдента: $t=12,21$, тоді як $t_{\text{табличне}}=2,04$ (тобто $t > t_{\text{табличне}}$). Таким чином істотність зв'язку доведена. Враховуючи що $F_{\text{розрахункове}}(149,19) > F_{\text{табличне}}(4,171)$. Відповідно дана економетрична модель може бути визначена як адекватна експериментальним даним.

Економічно інтерпретувати отримані дані кореляційних залежностей можна таким чином: збільшення фонду оплати праці на 1 тис. грн. призведе до

збільшення фонду додаткової оплати праці на 0,15 тис. грн. Таким чином фактично різниця Y і $Y_{\text{теоретичне}}$ є меншою стандартній помилці ($-0,05 < 1,23^2$). Можна зробити висновок, що сільськогосподарські підприємства не повною мірою використовують власний потенціал;

4. Слабкий зв'язок ($\eta=0,17$). Між залежністю "додаткова оплата праці на працівника – продуктивність праці". Також підтверджено незначимість коефіцієнта кореляції t -критерієм Стюдента: $t = 0,997$, тоді як $t_{\text{табличне}} = 2,04$ (тобто $t_{\text{розрахункове}} < t_{\text{табличне}}$). До того ж, оскільки $F_{\text{розрахункове}} (0,994) < F_{\text{табличне}} (4,171)$, дана економетрична модель не вважається адекватною експериментальним даним.

Результати проведеного дослідження 50-ти сільськогосподарських підприємств Кіровоградської області встановили відсутність або слабкий зв'язок між результативною діяльністю працівників та їх мотивацією в оплаті праці, зокрема і додаткової, що є негативною тенденцією. Підтвердження тісного зв'язку величини фонду оплати праці та фонду додаткової оплати спричиняє підвищення розміру премії, а також заохочувальних та компенсаційних виплат. Саме це й унеможливорює формування мотивації працівників, оскільки вони не мають можливості впливати на розмір своєї заробітної плати не зважаючи на підвищення їх ефективності праці. Це спричиняє втрату мотивації персоналу до результатів своєї праці, виникає незадоволення нею та небажання покращувати показники своєї діяльності.

Відповідно до методичних вказівок статистичне управління провело дослідження задоволеності працівників результатами своєї праці та їх вмотивованості статистичне управління шляхом анкетного опитування 40 керівників і топ-менеджерів, інших спеціалістів із стажем роботи, який перевищував 10 років віком від 30 до 50 років на 24-х сільськогосподарських підприємств Кіровоградської області (анкету наведено в додатку ББ).

Згідно умов дослідження респондентам запропоновано визначити їх ставлення до трудової діяльності на підприємстві, зокрема, надати відповідь про ступінь їх задоволеності діючою системою стимулювання праці необхідно

було з'ясувати чи пов'язана незацікавленість в результатах власної праці з низьким рівнем доходів сільськогосподарських працівників та яку роль у цьому відіграють особисті селянські господарства. Також необхідно було з'ясувати які заходи зможуть покращити систему стимулювання; здійснити діагностику структури мотивів працівників сільськогосподарських підприємств до результатів своєї праці.

Отримані результати анкетування дозволили розрахувати індекс задоволення працівників власною працею та рівень компенсації витрачених ним зусиль. Кожному з варіантів відповідей (табл. 2.17) присвоєно певний бал від -1 до 1 відповідно до ступеня задоволеності працею. Таким чином чим більш наближеним є значення індексу до +1,0, тим більше працівник задоволений власною працею і, навпаки, чим ближче значення до -1,0, тим більшою є незадоволеність трудовою діяльністю.

Таблиця 2.17

Індекс задоволення працею працівників, оцінкою й винагородою за результатами власної праці на сільськогосподарських підприємств

Ступінь задоволеності	Бал (x)	Кількість працівників (f)	Розрахункові величини (x·f)
Задоволеність працею			
Задоволені	+1	7	+7
Швидше задоволені	+0,5	9	+4,5
Вагаються дати відповідь	0	6	0
Швидше незадоволені	-0,5	14	-7
Незадоволені	-1	4	-4
Разом	x	40	+0,5
Задоволеність оцінкою і винагородою			
Задоволені	+1	2	+2
Швидше задоволені	+0,5	9	+4,5
Вагаються дати відповідь	0	5	0
Швидше незадоволені	-0,5	20	-10,0
Незадоволені	-1,0	4	-4,0
Разом	x	40	-7,5

Джерело: розраховано автором за результатами опитування

При цьому середній ранг задоволеності працею становить вихідну величину для визначення індексу, який можна розрахувати за формулою:

$$\bar{x}_n = \frac{\sum xf}{\sum f}, \quad (2.1)$$

де $\bar{x}_n$ – середній ранг n-ї ознаки;

$\sum xf$ – сума розрахункових величин;

$\sum f$ – чисельність працівників.

Враховуючи те, що середній індекс задоволеності працею розрахований відповідно до формули (2.1) має значення: +0,01, задоволеність є досить низькою. Водночас відповідно до середнього індексу задоволеністю оцінкою їх діяльності та винагородою за результатами є ще меншою та має значення - 0,19. Результати опитування відображено на рис. 2.4.

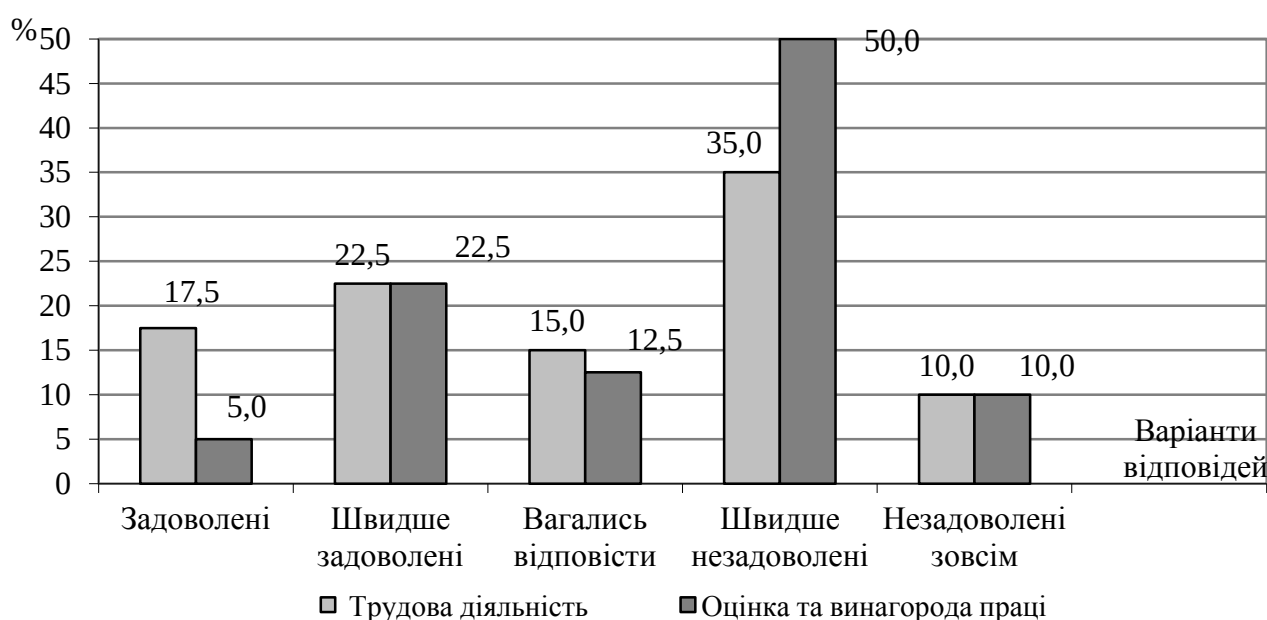

Рис. 2.4 Задоволеність власною працею, оцінкою та винагородою за результатами діяльності працівників сільськогосподарських підприємств Кіровоградської області

Джерело: побудовано автором за результатами опитування

Відповідно до отриманих результатів, з'ясовано, що переважна більшість працівників швидше не задоволені власною працею на сільськогосподарському підприємстві (35 %) і, та ще більше не задоволених рівнем оцінювання результатів їх діяльності та стимулюванням (50 %),

Ідентифіковані причини такою незадоволеністю, результати якої представлено в табл. 2.18.

Таблиця 2.18

**Визначення причин задоволеності / незадоволеності працею працівників
сільськогосподарських підприємств Кіровоградської області**

Причини	Питома вага відповідей, %	Ранг
Причини задоволення працею		
Створення сприятливого клімат у колективі	41,4	1
Можливість підвищення кваліфікації, самовираження, змістовна, відповідальна робота	21,7	2
Створення сприятливих умов праці та відпочинку	13,0	3 / 4
Відповідність винагороди витратам часу й енергії працівника	13,0	3 / 4
Високий рівень оплати праці	10,9	5
Всього	100,0	х
Причини невдоволення працею		
Низька оплата праці	42,4	1
Непрестижність роботи	20,4	2
Несприятливі умови праці та відпочинку	16,7	3 / 4
Відсутність перспектив кар'єрного росту	16,7	3 / 4
Недостатній рівень досвідченості вищого керівництва	1,9	5 / 6
Затримка оплати плати	1,9	5 / 6
Всього	100,0	х

Джерело: розраховано автором за результатами опитування

Отже за результатами проведеного опитування причин задоволеності власною працею переважна більшість респондентів схилилися до так званих гігієнічних факторів (створення сприятливого клімат у колективі, умови праці та відпочинку). Щодо невдоволеності працею, вагомим чинником окрім зазначеного, респонденти виділяють оплату праці (42,5 %) й незадовільні умови праці та відпочинку (16,7 %); недостатню престижність роботи (20,4 %) та відсутність перспективи кар'єрного росту (16,7 %).

Результати дослідження дозволяють зробити висновок, що опитуваний персонал відчуває брак належного забезпечення гігієнічних чинників, що викликає почуття гострої невдоволеності власної працею, так і в мотиваційні чинники моральної, внутрішньої задоволеності працівників власною працею.

Респонденти запропонували впровадження першочергових заходів, які, сприятимуть підвищенню рівня задоволеності працівників власною працею на сільськогосподарських підприємствах (табл. 2.19).

Таблиця 2.19

Запропоновані респондентами першочергові заходи для зростання рівня задоволення рівня задоволеністю працівників власною працею на сільськогосподарських підприємствах Кіровоградської області

Заходи	Питома вага відповідей, %	Ранг
Підвищення оплати праці	42,6	1
Покращення організації та умов праці	23,6	2
Створення умов для професійного зростання та підвищення кваліфікації	13,2	3
Визнання результатів праці працівника	10,3	4
Покращення побутово-культурне обслуговування	8,8	5
Допомога від керівництва у веденні особистого селянського господарства	1,5	6
Всього	100	x

Джерело: розраховано автором за результатами опитування

Отримано наступні рекомендації від опитуваних щодо першочергових заходів, підвищення рівня задоволеності власною працею на сільськогосподарських підприємствах: підвищити рівень оплати праці (42,6 %), поліпшити організацію та умови праці (23,6 %), створення умов для професійного зростання та підвищення кваліфікації (13,2 %), відзначення керівництвом результатів праці працівника (10,3 %). На інші заходи поліпшення припало менше 10 % відповідей.

В табл. 2.20 подано дослідження причини невдоволення моральним і матеріальним стимулюванням та шляхи їх усунення.

Таким чином, у ході дослідження з'ясовано, що однією з головних причин незадоволеності системою стимулюванням праці для працівників стало порушення взаємозв'язку результатів праці та її винагород, що невілює ефект від вагомого мотиваційного чинника – оплати за результатами праці працівника. Це призводить до урівнювання працівників та не сприяє стимулюванню ефективності праці.

**Визначення причин задоволеності / незадоволеності стимулюванням праці
працівників та запропоновані заходи їх усунення на
сільськогосподарських підприємствах Кіровоградської області**

Причини , заходи	Відповіді , %	Ранг
Причини:	х	х
Порушення взаємозв'язку результатів праці та її винагороди	47,9	1
Незначні заохочувальні виплати	22,9	2
Недостатнє моральне стимулювання	20,8	3
Непрозорість отримання премій	6,3	4
Незначні інші заохочувальні та компенсаційні виплати	2,1	5
Всього	100,0	х
Заходи:	х	х
Створення взаємозв'язку результатів праці та її винагороди для кожного з працівників	46,7	1
Забезпечення справедливості розподілу моральних і матеріальних заохочень	33,3	2
Формування системи оцінки особистих якостей, професійних зусиль, результатів праці кожного з працівників та колективу в цілому	20,0	3
Всього	100,0	х

Джерело: розраховано автором за результатами опитування

Опитувані схиляються до використання індивідуального стимулювання праці, справедливого розподілу заохочень та системи оцінки особистих якостей, професійних зусиль, результатів праці кожного з працівників та колективу в цілому.

В опитуваннях працівників простежується зв'язок із наведеною рис. 2.5 пірамідою потреб, систематизованих за мотиваційною теорією А. Маслоу.

Рис. 2.5. Піраміда потреб працівників сільськогосподарських підприємств Кіровоградської області

Визначення тісноти стохастичного зв'язку проводилося відповідно до двох ознак: ступінь задоволеності власною працею та потенційною мобільністю, тобто бажанням змінити місце роботи за методикою [39]. Відповідно до отриманих даних, наведених в таблиці 2. між цими ознаками зафіксовано стохастичний зв'язок. Таким чином зміна ступеня задоволеності власною працею веде до зміни розподілу працівників за потенційною мобільністю.

Мірою тісноти стохастичного зв'язку є критерій узгодженості, що ґрунтується на розбіжностях часток умовних та безумовних розподілів, розрахованих відповідно до формули(2.3) :

$$\chi^2 = \sum_i \sum_j \frac{(f_{ij} - f'_{ij})^2}{f'_{ij}}, \quad (2.3)$$

де f_{ij} – фактичні частоти таблиці співзалежності;

f'_{ij} – теоретичні частоти таблиці співзалежності.

Таблиця 2.21

Розподіл працівників сільськогосподарських підприємств відповідно до ступеня задоволеності працею та потенційною зміною місця роботи

Ступінь задоволеності працівників своєю працею	Кількість працівників, що мають намір			Разом
	Не мають намірів змінити місце роботи	змінити місце роботи у перспективі	терміново змінити місце роботи	
Задоволені	5	3	-	8
Скоріше задоволені	-	7	2	9
Вагаються дати відповідь	-	4	2	6
Скоріше незадоволені	-	5	9	14
Незадоволені	-	-	3	3
Разом	5	19	16	40

Джерело: розраховано автором за результатами опитування

Відмітимо, що f'_{ij} доцільно визначати за формулою (2.4) :

$$f'_{ij} = \frac{f_{i0} f_{j0}}{n}, \quad (2.4)$$

де f_{i0} – підсумкова частота відповідно j -го стовпця;

n – число елементів сукупності.

Враховуючи те, що кількість груп за ознаками є різною, коефіцієнт співзалежності розраховується відповідно формули Крамера (2.5) :

$$C = \sqrt{\frac{\chi^2}{n(m-1)}}, \quad (2.5)$$

де m – кількість груп відповідно до першої та другої ознаки.

Визначення коефіцієнта співзалежності детально розписано у таблиці 2.22.

Таблиця 2.22

Визначення коефіцієнта співзалежності

Групи працівників відповідно до ступеня задоволеності працею	Кількість працівників, що мають намір				Разом		
	не мають намірів змінити місце роботи		змінити місце роботи у перспективі	терміново змінити місце роботи			
Задоволені	5	1	3	4	-	6	8
Скоріше задоволені	-	1	7	4	2	4	9
Вагаються дати відповідь	-	1	4	3	2	2	6
Скоріше незадоволені	-	2	5	7	9	6	14
Незадоволені	-	0	-	1	3	1	3
Разом	5		19		16		40

Джерело: розраховано автором за результатами опитування

Теоретичні частоти, розраховані за формулою (2.4), необхідні для визначення коефіцієнта взаємного узгодження, наведено в табл. 2.23.

Таблиця 2.23

Теоретичні частоти

Групи працівників за ступенем задоволення від праці	Кількість працівників, що мають намір		
	Не мають намірів змінити місце роботи	змінити місце роботи у перспективі	терміново змінити місце роботи
Задоволені	1	4	3
Скоріше задоволені	1	4	4
Вагаються дати відповідь	1	3	2
Скоріше незадоволені	2	7	6
Незадоволені	0	1	1

Джерело: розраховано автором за результатами опитування

Тоді коефіцієнт взаємного узгодження, згідно з формулою (2.3), становить $\chi^2 \approx 37,0$, а коефіцієнт співзалежності за формулою (2.5) дорівнює $C = 0,680$. Визначений коефіцієнт вказує на високий зв'язок між ознаками.

Істотність стохастичного зв'язку перевіряється за допомогою критерію χ^2 . Число ступенів вільності становить: $k = (m_1 - 1)(m_2 - 1) = 8$. Критичне значення χ^2 для рівня істотності $\alpha = 0,05$ і $k = 8$ становить $\chi_{0,95}^2(8) = 15,51$. Оскільки фактичне значення χ^2 більше від критичного, то стохастичний зв'язок істотний.

Найвагомішими причинами змінити місце роботи працівники сільськогосподарських підприємств Кіровоградської області називають низьку заробітну плату, погану організацію та незадовільні умови праці – 56 %; відсутність перспективи професійного росту – 31 %; відсутність самовдосконалення та самореалізації, складність підвищення кваліфікації – 9 %, а також сімейні обставини – 3 %. Опитувані вказували намір швидко змінити місце праці за умови виникнення більш вигідної пропозицій з кращою оплатою праці (не виключенням стали робітники, які не мали намір змінити місце роботи) – 82 %, мали намір змінити місце праці за умови отримання можливості на новому місці роботи для самовдосконалення та самореалізації, а також підвищення кваліфікації та професійно зростання – 18 %.

Середнє значення потенційної міграційної мобільності працівників визначається за формулою (2.6) :

$$\bar{x} = \frac{n_1}{\sum n} = p_1, \quad (2.6)$$

де $\bar{x}$ – середнє значення;

n_1 – кількість досліджуваних елементів за певною ознакою;

n – кількість елементів сукупності;

p_1 – частка елементів сукупності.

Так, згідно з розрахунками за формулою (2.6), $p_1=0,375$, тобто, 37,5 % – рівень потенційної міграційної мобільності працівників (бажають змінити місце роботи за залишити сільську місцевість).

Відповідно до наведених в табл. 2.24 даних, головними причинами виникнення бажання залишити сільську місцевість, та визначення умов, за якими вони погодилися б мігрувати в інше місце, оскільки ці показники, як свідчить наше анкетування, дещо відрізняються стали: низька оплата праці та

незадоволеність житлово-комунальними умовами, внаслідок зруйнованої інфраструктури села.

Як переваги праці на сільськогосподарських підприємствах та проживання у сільській місцевості фахівці відзначили хорошу екологію (61%), своє домашнє господарство (28%), натуральні продукти (22%), спокійний ритм життя (18,5%). Як недоліки кожен третій відзначив невдоволеність роботою (34%);. Крім того, були названі такі недоліки сільського життя: погані житлово-комунальні умови (21%); нерозвиненість інфраструктури (19%); низький рівень медичного обслуговування (11%); віддаленість від міста (6%); сімейні обставини (5%), нестача уваги з боку держави (2%); повільні темпи розвитку села (2%).

Зіставлення даних учасників опитування та оцінок експертів та дозволило говорити про те, які характеристики має передбачуваний житель даної територіальної освіти (таблиця 2.24).

Таблиця 2.24

Причини бажання залишити сільську місцевість респондентів

Причини та умови	Питома вага відповідей, %	Ранг
Причини виникнення бажання до міграції		
Невдоволеність роботою	34,0	1
Погані житлово-комунальні умови	21,0	2
Низький рівень інфраструктури	19,0	3
Низький рівень медичного обслуговування	11,0	4
Віддаленість від міста	6,0	5
Сімейні обставини	5,0	6
Нестача уваги з боку держави	2	7
Повільні темпи розвитку села	2	8
Умови, за яких опитувані погодились би змінити місце проживання		
Гідне житло	45,0	1
Робота із належною оплатою праці	43,0	2
Розвиток обслуговуючої інфраструктури	13,0	3

Джерело: розраховано автором за результатами опитування

Серед основних джерел доходу респондентів (рис. 2.6) найбільш суттєвим визначено оплату праці та орендну плату за майнові й земельні паї- 50 %, також суттєвою визначено частку доходу від особистого селянського господарства - 40 %.

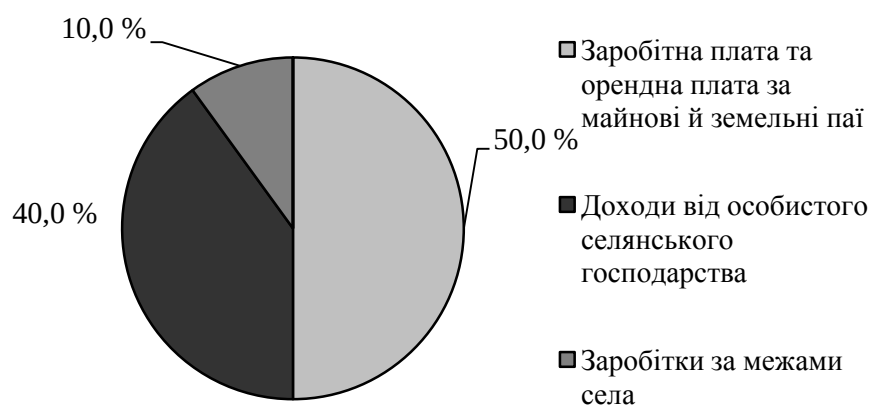

Рис. 2.6 Джерела доходів опитаних працівників

Джерело: побудовано автором за результатами опитування

Таким чином, результати проведеного аналізу мотивації працівників сільськогосподарських підприємств Кіровоградської області визначили загальні негативні тенденції, найбільш вагомими з яких є виявились невідповідність результатів власної праці працівників її винагороді, а також слабка система матеріального стимулювання. В зв'язку з ним обґрунтованою є потреба негайного вирішення визначених проблем для запобігання росту невдоволеності працівників, та їх прагнення до міграції з сільської місцевості.

РОЗДІЛ 3

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

3.1 Моделювання діяльності сільськогосподарських підприємств на zasадах контролінгу

Ситуація, яка склалася на сільськогосподарських підприємствах Кіровоградської області обумовлює пошук організаціями сучасних методів, підходів та інструментів розвитку та управління. Для покращення діяльності підвищення вони мають обирати найрезультативніші з них. Найважливіше значення притаманне управлінню діяльності підприємств на засадах контролінгу як підходу ефективної адаптації до зовнішнього середовища, що змінюється, і забезпечення постійного розвитку підприємства в умовах конкуренції. Все більше сільськогосподарських підприємств, особливо великих, усвідомлює переваги застосування системи управління через розробку бюджетів та проведення контролінгових заходів.

Капліна А. І. стверджує, що: «без використання інструментарію контролінгу підприємствам на сьогодні досить важко конкурувати з тими компаніями, які його успішно запровадили. Контролінг здатен оптимізувати модель управління підприємством з урахуванням його специфіки.» [17].

На думку Є.В. Мухомедзянова причинами впровадження контролінгу на підприємствах є: «необхідність системної інтеграції та координації різних аспектів управління бізнес-процесами підприємства» [22].

Крім того, на його думку, обґрунтованою є необхідність його запровадження у діяльності сільськогосподарських підприємствах через наявні проблеми менеджменту, до яких варто віднести: «

- низьку оперативність інформації;
- процес планування від виробництва, а не від збуту продукції;
- поєднання понять управління прибутком і управління грошовими потоками;

- «відсутність обліку за центрами прибутку;
- «складнощі з поділом змінних і постійних витрат;
- «відсутність контролю за досягненням цілей підприємства;
- «брак інформації для прийняття управлінських рішень (найчастіше інформація залишається незатребуваною);
- «низька культура аналізу досягнення цілей (отримання прибутку часто є єдиною метою підприємства)» [22].

Впровадження системи контролінгу на сільськогосподарських підприємства має відбуватися відповідно до таких етапів

Етап 1. Створення умов впровадження контролінгу. Рішення про впровадження контролінгу має виникнути всередині компанії та ґрунтуватися на знанні техумов, у яких вона працює. Керівництво компанії має створити службу контролінгу та забезпечити умови задля досягнення поставлених цілей персоналом. Розвиваючи компетенції персоналу, ефективно поширюючи інформацію попри всі рівні компанії, надавати співробітникам як інструменти прийняття більш правильних рішень, а й можливість навчання, щоб співробітники мали достатній рівень знань.

Як зазначають автори: «для управління дуже важливим є його інформаційне забезпечення, ефективність та швидкість збору, обробки та використання інформації про потенційні можливості. А також про потреби та тенденції, швидкість розробки прогнозів та альтернатив, точність проведення оцінки різноманітних дій, вибір стратегії та прийняття відповідних управлінських рішень.» [25].

Етап 2. Розробка системи контролінгу на корпоративному рівні - визначення горизонтів планування, вибір проекцій, визначення базових стратегічних тем і цілей компанії, розробка, погодження та документування цілей усіх проекцій, вибір критеріїв досягнення та визначення нормативів, підготовка плану стратегічних дій, погодження його за термінами та ресурсами, розробка регламенту та структур для відстеження та контролю показників, розробка регламенту коригування чи перегляду стратегії.

Етап 3. Каскадування контролінгу на нижні рівні управління аж до особистих планів працівників - визначення структури, за якою відбуватиметься каскадування, та методів, які при цьому будуть використовуватись; проведення каскадування, погодження та документування стратегічних карт.

Етап 4. Автоматизація дій служби контролінгу включає в себе поширення можливостей автоматичного збору й обробки інформації на всіх етапах виробничого процесу. На думку Адаменко М.: «збір аналітичної інформації повинен бути максимально автоматизований, щоб попередити можливі непорозуміння, помилки та зловживання. Особлива увага на цьому етапі надається процесам розроблення і вдосконалення систем діагностики, інформаційно-аналітичної і методологічної підтримки інвестиційних та інноваційних проектів» [1].

Етап 5. Моніторинг виконання, аналіз та контроль

Схематичне зображення стратегічної карти для сільськогосподарського підприємства представлено на рис 3.1, на якому простежується зв'язок системи збалансованих показників із системою фінансового планування, контролінгу та обліку.

Рис. 3.1 – Формування системи збалансованих показників у системі контролінгу сільськогосподарських підприємств

В таблиці 3.1. наведено склад стратегічних цілей і контрольованих показників по проєкціях стосовно підприємств АПК. Склад показників зміниться у перспективі внутрішніх бізнес-процесів, а можливо і щодо інших перспектив СЗП.

Головними цілями, що виділяються автором у проєкції «Фінанси» стали збільшення рентабельності, чистого прибутку, обсягів реалізації продукції та збільшення оборотності запасів сировини та готової продукції, а також зниження витрат. Контрольовані показники відображені у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Склад показників проєкції «Фінанси»

Фінанси	Цілі	Контролінгові показники
	Збільшення рентабельності	Рентабельність продукції, %
	Збільшення обсягів реалізації продукції як на освоєних, так і на нових ринках	Приріст виручки від продукції, %
		Виручка на 1 т. сировини, грн/тонну
	Збільшення оборотності запасів сировини та готової продукції	Оборотність сировини, обороти
	Збільшення чистого прибутку	Розмір чистого прибутку, тис.грн
		Прибуток на 1 т. сировини, грн/тонну
	Зниження витрат	Витрати 1 грн. товарної продукції.
		Витрати на переробку 1 т. сировини, грн/т.
		Витрата сировини на 1 т. готової продукції, грн/т

У проєкції "Клієнти" основну увагу доцільно звертати на маркетингові показники: частка ринку, питома вага позитивних відгуків, частка витрат реклами тощо. Таким чином, основними цілями даної проєкції стають впізнаваність торгової марки, зростання лояльності споживачів і, як наслідок, зростання частки ринку (таблиця 3.2).

Цілі проєкції «Внутрішні процеси» визначають, як мають бути покращені «бізнес-процеси» всередині підприємства, щоб досягти цілей, поставлених у перспективах «фінанси» та «клієнти». Для досягнення стратегічної мети необхідно правильно розділити існуючі внутрішні процеси на підприємстві на складові.

Таблиця 3.2

Склад показників проекції «Клієнти»

Клієнти	Цілі	Контролінгові показники
	Задоволеність покупців виробленої продукцією	Питома вага позитивних відгуків у загальній кількості, %
	Збільшення частки ринку в цільових сегментах	Частка ринку, %
	Лояльність споживачів по відношенню до виробника продукції	Кількість згадувань продукції підприємства при анкетних опитуваннях, оборотах (на
	Збільшення маркетингових досліджень продовольчого ринку	Частка витрат на маркетинг у загальних витратах, %
	Імідж, бренд, торгова марка	Впізнаваність підприємства споживачами, %

Доцільно виділити такі цілі: розширення асортименту, використання системи управління якістю, збільшення продуктивності праці, встановлення показників ефективності процесу виробництва переробки сільськогосподарської продукції, створення системи економічного аналізу та обґрунтування прийняття рішень з організації бізнес-процесу (таблиця 1.7).

Таблиця 3.3

Склад показників проекції «Внутрішні процеси»

Внутрішні процеси	Цілі	Контролінгові показники
	Показники ефективності процесу виробництва переробки сільськогосподарської продукції	Вихід готової продукції, %
		Коефіцієнт використання виробничих потужностей, %
		Кількість та частота поломок технологічного обладнання, од
		Величина простоїв, годин
		Частка відходів переробки, що використовуються повторно, %
	Розширення асортименту	Коефіцієнт оновлення продукції с/г переробки, %
	Впровадження системи управління якістю	Питома вага браку та його динаміка, %
	Створення системи економічного аналізу та обґрунтування прийняття рішень щодо організації бізнес-процесу	Величина втрат від реалізації неефективних управлінських рішень, тис.грн.
	Скорочення часу виконання процесу	Час здійснення операції, хв
	Збільшення продуктивності праці	Обсяг товарної продукції одного працівника, тис. грн. на чол.
	Створення системи роботи з споживачами (зворотний зв'язок)	Кількість рекламаций, од

Особливо докладна опрацьованість контрольованих показників відображена у проекції «Інфраструктура / співробітники». Для досягнення поставлених цілей використовуються такі показники як: індекс задоволеності працівників, частка працівників, які пройшли підвищення кваліфікації, коефіцієнт плинності персоналу та.ін. Докладніше цілі та їх контрольовані показники відображені у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Склад показників проекції «Персонал»

Клієнти	Цілі	Контролінгові показники
	Кваліфікований та мотивований персонал	Індекс задоволеності співробітників, %
		Частка працівників, які пройшли професійне навчання протягом року, %
		Питома вага працівників, які підвищили кваліфікацію, оволоділи новими спеціальностями у звітному році, у загальній чисельності персоналу на кінець року, %
		Коефіцієнт плинності персоналу, %
	Підвищення ефективності організаційної структури управління	Інтегральний показник оргструктури, %
	Можливість отримання оперативної інформації для	Час проходження події до управління, год.
	Підвищення ефективності інформаційної системи	Витрати управління, % від загальних витрат
		Час обробки інформації, хв..
	Створення корпоративної культури підприємства, орієнтованої на зовнішній ринок, гнучкість і стабільність, командну роботу	Витрати формування ефективної корпоративної культури, % від загальних витрат
		Витрати утримання соціальної інфраструктури,, грн

Таким чином, діяльність сільськогосподарського підприємства, заснована на методиці збалансованої системи показників, дозволяє, мотивуючи та розвиваючи персонал, удосконалювати та управляти бізнес-процесами для досягнення зовнішніх цілей організації та задоволення потреб клієнтів, тим самим досягаючи внутрішніх цілей, збільшуючи прибуток, а відповідно і оцінну вартість організації.

Завдяки цьому з'являється можливість керувати не лише фінансовими показниками, а й нематеріальними активами, здійснювати управління не ізольовано відповідно до кожної мети чи аспекту, а на основі ланцюжків причинно-наслідкових зв'язків між ними.

Враховуючи особливості здійснення діяльності сільськогосподарських підприємств, пов'язані із сезонністю та розглянуті нами у першому розділі кваліфікаційної роботи, основним завданням перед цими підприємством постає досягнення узгодження інтересів підприємства з інтересами споживачів, за рахунок чого, з урахуванням зазначених нами раніше особливостей, забезпечується отримання позитивного фінансового результату та конкурентні переваги на ринку а також і умови стабільного розвитку сільськогосподарського підприємства.

Основу моделювання діяльності сільськогосподарських підприємств умовах сезонного коливання попиту на продукцію підприємств структура та наявність об'єктивних пропорцій між грошовими фондами та потоками коштів підприємства. , запропоновану Жовновач Р.І. Схематично опис діяльності сільськогосподарського підприємства у короткостроковому періоді здійснено з використанням перемінних величин, які розглянуто як функція часу:

– активи підприємства ($Z(t) + G(t)$),

де $Z(t)$ – запаси товарів, грн.;

$G(t)$ – грошові кошти, грн.;

– $(K(t) + VK)$, - джерела коштів

де $K(t)$ – кредиторська заборгованість постачальникам, грн.;

VK – постійна величина власних коштів, грн.;

– інтенсивність переміщення вартості в потоках у одиницю часу (грн. / один. часу): $f_{\text{pros}}(t)$ – збут, за собівартістю товарів; $f_{\text{pos}}(t)$ – постачання товарів;

$f_{opl}(t) = f_{pos}(t - T_k)$ – оплата поставок (з запізненням, враховуючи термін відстрочек).

Фактичні величини грошових фондів підприємства у даний момент формуються як наростаючий результат змін від початкового значення збалансованих сум коштів під впливом притоку вхідних і відтоку вихідних потоків протягом часу спостереження t :

- запасу товарів:

$$Z(t) = Z(0) + \int_0^t [f_{pos}(t) - f_{pros}(t)] dt \rightarrow \frac{dZ(t)}{dt} = f_{pos}(t) - f_{pros}(t); \quad (3.1)$$

- грошових коштів

$$G(t) = G(0) + \int_0^t [f_{pros}(t) - f_{opl}(t)] dt \rightarrow \frac{dG(t)}{dt} = f_{pros}(t) - f_{opl}(t); \quad (3.2)$$

- кредиторської заборгованості:

$$K(t) = K(0) + \int_0^t f_{opl}(t) dt - \int_0^t f_{pos}(t) dt \rightarrow \frac{dK(t)}{dt} = f_{opl}(t) - f_{pos}(t); \quad (3.3)$$

- власних коштів (в економіко-математичній моделі, як і у випадку з кредитним коштами, представлено у вигляді накопичування, але з від'ємним знаком $VK = -G(0)$) і балансують на основі рівнянь, виведених з вихідної балансової залежності та зафіксовує рівність активів та пасивів.

З урахуванням зазначеного, якщо почленно скласти вирази 3.1-3.3, та застосувати припущення, що $Z(0) = 0, K(0) = 0$, та прийняти до уваги, що на початок діяльності підприємства запас товарів та заборгованість відсутня, результатом стане базова пропорція:

$$Z(t) + G(t) + K(t) + VK = 0. \quad (3.4)$$

Природно, що обсяг збуту не може перевищити наявний запас сільськогосподарської продукції. Водночас, запас має поновлюватись, тобто, не може досягати встановленого нижнього рівня. Паралельно, інтенсивність збуту не повинна мати більше значення, яке обмежено відношенням обсягу запасів та швидкістю їх реалізації:

$$f_{\text{pros}}(t) \leq \frac{Z(t)}{T_Z} \leq r(t), \quad (3.5)$$

де

T_Z – показник оборотності запасу сільськогосподарської продукції за одиницю часу, норма оборотності (в днях);

$r(t)$ – максимально можливе досягнення значення інтенсивності потоку збуту, відповідно до попиту, що склався на даний момент.

У випадку, коли діяльність сільськогосподарського підприємства не матиме штучне стримування товару, та формування надлишкового запасу, формула (3.5) набуде вигляду строгої рівності:

$$f_{\text{pros}}(t) = \frac{Z(t)}{T_Z} \leq r(t), \quad (3.6)$$

В цей самий момент, перемінні величини мають виключно позитивне значення, що може значити у кожному конкретному випадку таке:

- відтік грошових коштів не повинен приводити до їх дефіциту $G(t) \geq 0$;
- заборону повернення продукції покупцями: $f_{\text{pros}}(t) \geq 0$;
- заборону повернення продукції постачальникам: $f_{\text{pos}}(t) \geq 0$.

У підсумку, економіко-математична виробнича модель діяльності сільськогосподарського підприємства в межах короткострокового періоду, буде описуватися нерівностями (3.1)-(3.4), залежністю постачання від оплати $f_{\text{opl}}(t) = f_{\text{pos}}(t - T_k)$, визначеними нами раніше вимогами невід’ємності.

На думку Жовновач Р.І. : «Метою управління виробничим механізмом забезпечення життєздатності підприємства у короткостроковій перспективі є підвищення рентабельності власних коштів за умови, що відомим є первісний стан грошових коштів, а також максимальна інтенсивність потоку продаж кожного періоду планування, що визначається прогнозованим попитом» [14, с. 322]. Пропорції, що визначають співвідношення основних параметрів виробничої моделі сільськогосподарського підприємства на протязі окремих періодів короткого терміну його функціонування (з урахування впливу фактору сезонності протягом року), наведено на рис. 3.2.

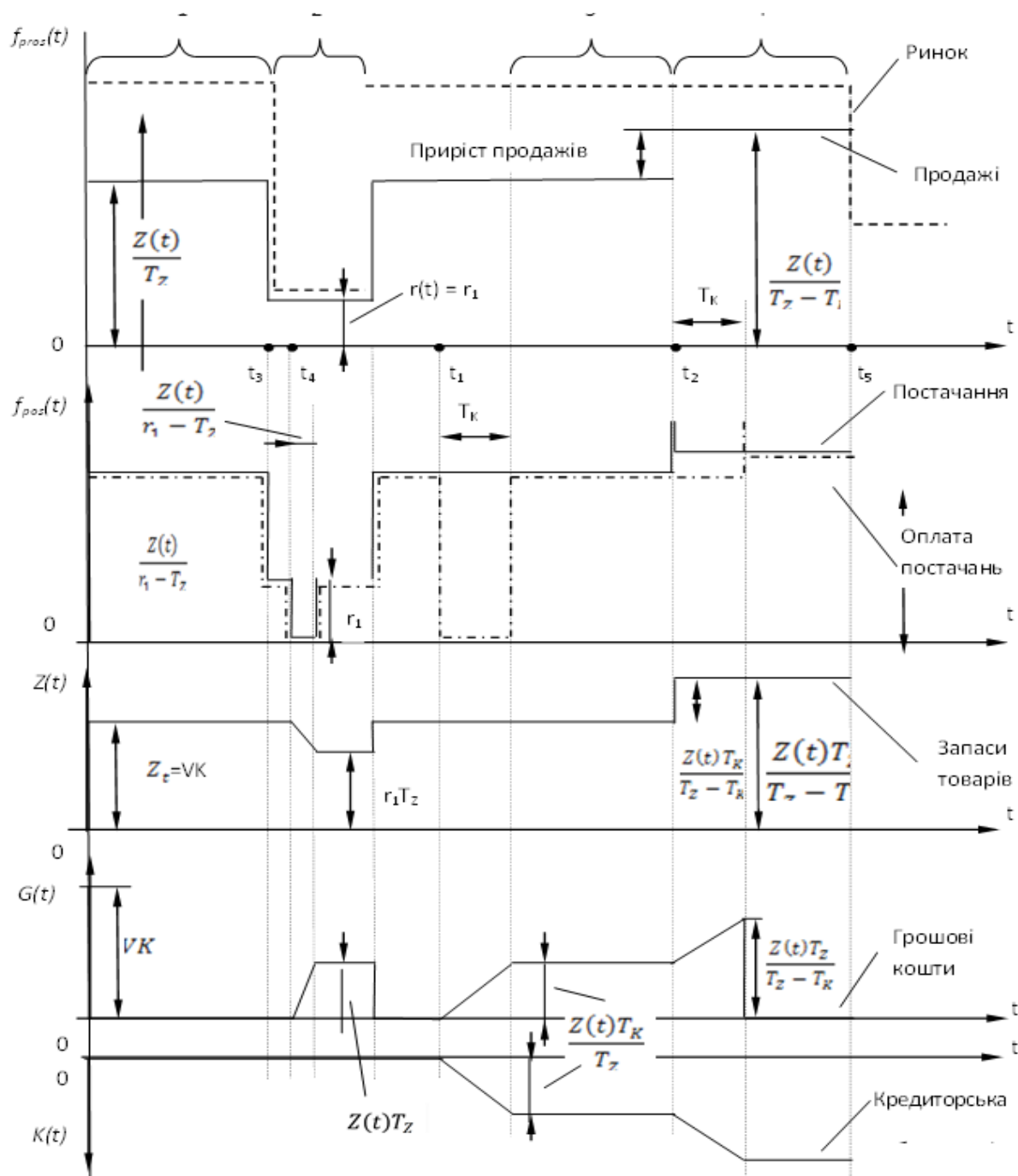

Рис.3.2. Корегування контролінгових показників діяльності сільськогосподарського підприємства з урахуванням фактору сезонності

У підсумку представлена економіко-математична модель описує часові та обсягові параметри завчасного зменшення рівня збуту сільськогосподарської продукції до моменту очікуваного “падіння” ринку. Модель забезпечує принципові умови діяльності сільськогосподарського підприємства навіть при різкому сезонному зменшенні попиту на продукцію зі збереженням продажів на максимальному рівні впродовж підвищення попиту, зменшуючи ризик дефіциту коштів, та унеможливорює появу банкрутства, у період “низького” ринку..

3.2. Організаційно-економічний механізм підвищення ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств

- Підвищення ефективності сільськогосподарських організацій можливе за умови використання науково-методичного підходу. На думку Марченко В.М.: «одним із найважливіших напрямів підвищення економічної ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств є його інтенсифікація, яка базується на постійному удосконаленні господарського механізму. Для підприємств, що займаються рослинництвом, задля визначення ефективності їхньої діяльності необхідним є аналіз врожайності культур та порівняння їх із потенційними можлив[247115].

Організаційно-економічний механізм підвищення ефективності функціонування сільськогосподарських організацій передбачає матеріально-технічну модернізацію виробничо-господарської діяльності, впровадження цифрових технологій у виробничий процес (технології точного землеробства) та процеси управління, зростання показників ефективності використання ресурсного потенціалу за рахунок підвищення кваліфікації персоналу, контроль за витратою матеріальних запасів (основними та оборотними засобами), контроль за дотриманням технології обробітку сільськогосподарських культур та утриманням тварин, менеджмент поля та (або) стада, своєчасне та в повному обсязі матеріальне та фінансове забезпечення виробничого процесу. Освоєння резервів зростання ефективності на рівні сільськогосподарських організацій, крім матеріальної складової, вимагає наукового супроводу використання наукомістких ресурсів, таких як насіння, генетичний матеріал, засобів захисту рослин, добривальних форм, стимуляторів росту, ветеринарних препаратів, а також нових техніко-технологічних рішень.

Ефективна реалізація організаційно-економічного механізму освоєння резервів можлива лише за обґрунтованого підходу до управління цим процесом, який включає:

- визначення резервів зростання ефективності, числова оцінка ефективності;
- оцінка витрат та ризиків пов'язаних із освоєнням резервів зростання ефективності;
- реалізація організаційно-економічного механізму підвищення ефективності;
- здійснення контрольних заходів за результативністю реалізації організаційно-економічного механізму та оцінка економічної ефективності освоєння резервів, та обґрунтування заходів, що коригують напрямок розвитку.

Етапи та функції управління організаційно-економічним механізмом зростання ефективності сільськогосподарського підприємства графічно представлені в Додатку В.

Для визначення резервів зростання ефективності сільськогосподарського підприємства необхідно провести аналітичну роботу пов'язану, насамперед, з оцінкою фактичних результатів господарської діяльності конкретної сільськогосподарської підприємства.

Причому, враховуючи, що ефективність сільськогосподарського виробництва значною мірою залежить від некерованих факторів (погодних умов), цей аналіз необхідно провести у певній ретроспективі (3-5 років), що дозволить згладити при аналізі неконтрольовані фактори. Для того щоб оцінити рівень можливого резерву зростання ефективності. необхідно провести порівняльну оцінку структури та обсяг питомих витрат на виробництво окремих видів сільськогосподарської продукції із середньорегіональними даними та показниками лідерів галузі.

Для сільськогосподарських підприємств з різним рівнем розвитку та технологічного укладу орієнтиром для оцінки резерву ефективності можуть бути дані середньої ефективності сільськогосподарського виробництва регіону, орієнтиром можуть стати організації – лідери.

Одним із ключових показників для характеристики резервів підвищення ефективності господарств на майбутній середньостроковий період може бути

оцінка за допомогою показників питомої ваги окремих статей витрат на виробництво основних товарних видів продукції рослинництва та тваринництва.

Одним з найважливіших факторів, що впливає на потенціал освоєння резервів ефективності сільськогосподарських підприємств, є діюча система державної підтримки, доступність кредитних та інвестиційних ресурсів.

На рис.3.3. представлено алгоритм визначення резервів зростання ефективності.

Рис.3.3. Алгоритм визначення резервів зростання ефективності

Важливо оцінити показники технічної оснащеності сільськогосподарського виробництва, такі як вікова структура парку техніки, продуктивність та

потужність. Очевидно, що економічну основу для досягнення результатів мають забезпечити сільськогосподарські організації. Тому, вважаємо за доцільне проводити оцінку ефективності використання резервів підвищення ефективності сільськогосподарських організацій за такими показниками (у логіці «як є» та «як буде»):

- рентабельність реалізованої продукції (при цілком прийнятному рівні рентабельності рослинництва в цілому та основних товарних видів продукції цієї галузі, у переважній масі - сільськогосподарські організації скорочують виробництво молока та м'яса великої рогатої худоби. Саме ця підгалузь тваринництва, як і раніше, стримує темпи зростання економічної ефективності сільськогосподарських організацій. Збитки скотарства сільськогосподарські організації змушені покривати з допомогою прибутку, отриманого від реалізації товарних видів продукції рослинництва, що у результаті або дозволяє формувати досить високі власні фінансові кошти для перспективних капіталовкладень, або призводить до зростання кредиторської заборгованості);

- рівень урожайності культур, продуктивності тварин дозволяють оцінити інтенсивність сільськогосподарського виробництва через натуральні величини;

- зіставлення продуктивності праці та рівня середньої заробітної плати (на даному етапі, рівень має бути близьким до середнього показника з економіки суб'єкта федерації. Підтримка рівня заробітної плати може знизити плинність кадрів. Очевидно, що сільськогосподарські організації повинні прагнути до забезпечення своїм працівникам можливо вищого рівня заробітної плати, що підвищить матеріальну зацікавленість усіх у зростанні ефективності та конкурентоспроможності власного господарства);

- порівняльна оцінка розміру виручки, вартість валової продукції з розрахунку на 1 га з виробничої та повної собівартості виробленої сільськогосподарської продукції;

- ефективність використання ресурсів, а саме: сума виручки та прибутку з розрахунку на 1 грн. оборотних засобів, основних засобів, капіталу;

припадає на одного працівника площі сільськогосподарських угідь, оборотних засобів, основних засобів, капіталу, виручки, річної оплати та цілого комплексу інших показників.

Зростання ефективності сільськогосподарського підприємства має на увазі об'єктивну оцінку вартості освоєння резервів як з точки зору прямих додаткових витрат, так і з точки зору ризику їх неефективних вкладень. На цьому етапі визначається ресурсомісткість освоєння резервів, аналізується потреба у додаткових матеріально-технічних ресурсах, витрати на підвищення кваліфікації працівників.

Алгоритм оцінки вартості освоєння резервів, як з погляду прямих додаткових витрат, і з погляду ризику представлений рис.3.4.

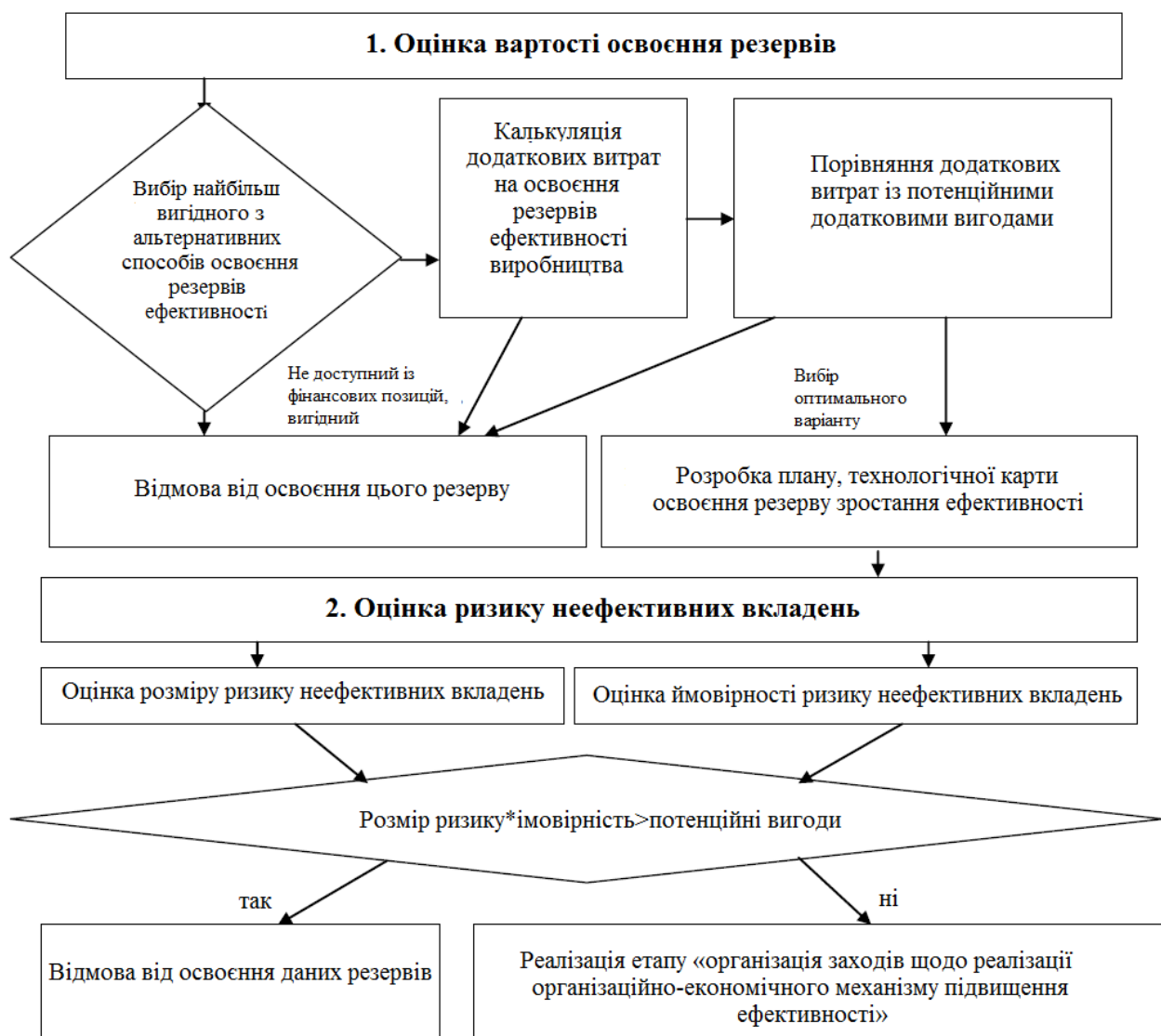

Рис.3.4. Алгоритм економічної оцінки резервів зростання ефективності

Для обґрунтування проекту важливо сформулювати документи, що фіксують цільові індикатори та обґрунтування економічно обґрунтованих витрат. Розробляється виробничий план чи технологічна карта, що доводить нові техніко-економічні параметри виробництва сільськогосподарської продукції. На цьому етапі слід оцінити можливі ризики, пов'язані з неефективними вкладеннями.

На третьому етапі, при організації заходів з реалізації організаційно-економічного механізму підвищення ефективності, доцільно розробити програмні документи з освоєння резервів зростання ефективності сільськогосподарської організації, що включають дані про витрати, механізми реалізації, потенційні вигоди і цільові індикатори.

У таблиці 3.5 представлені елементи організації заходів щодо реалізації організаційно-економічного механізму підвищення ефективності.

Таблиця 3.5.

Елементи організації заходів щодо реалізації організаційно-економічного механізму підвищення ефективності

Техніко-технологічна модернізація сільськогосподарського підприємства	
Обмеження	Варіанти дій
Формування оптимального парку техніки виходячи з умов конкретної організації	Підбір марок та комплексів техніки та обладнання, здатних найбільш повно розкривати свій потенціал в умовах організації
Реалізація технологій точного землеробства та цифрового сільського господарства	Оснащення самохідної, причіпної та стаціонарної техніки цифровими системами контролю якості робіт, витрачання матеріальних ресурсів
Організація адекватного обслуговування та використання техніки	Створення бази для зберігання та обслуговування техніки, формування кадрового потенціалу, здатного до роботи на конкретній техніці
Організація фінансування заходів організаційно-економічного механізму підвищення ефективності	
Забезпечити інвестиційну привабливість заходів щодо підвищення ефективності	Забезпечення оптимальної структури балансу, формування рівня прибутковості, здатного покрити додаткові непередбачені витрати
Підвищення доступності кредитних ресурсів	Участь у заходах державної підтримки
Науковий супровід організаційно-економічного механізму підвищення ефективності, обґрунтоване, послідовне освоєння резервів	
Наукове обґрунтування резервів, що освоюються	Використання потенціалу регіональних галузевих ЗВО та НДІ
Тісна співпраця з постачальниками наукомістких виробничих ресурсів	Участь у Днях поля, наукових семінарах, підвищення кваліфікації, конференціях

На цьому етапі необхідно реалізувати заходи щодо підвищення доступності позикового та інвестиційного капіталу для підвищення ефективності.

На даному етапі важливо визначити особливості внутрішнього та зовнішнього середовища сільськогосподарської організації, розвитку аграрної економіки регіону. За допомогою SWOT-аналізу факторів та умов функціонування сільськогосподарських підприємств оцінюються їх сильні та слабкі сторони, виявляються можливості та загрози, тобто наявні ризики при освоєнні резервів зростання. Для визначення напрямів зростання доцільно використати SWOT-аналіз. Аналіз можливостей та ризиків при виробництві продукції рослинництва у сільськогосподарських підприємствах Кіровоградської області представлений у таблиці 3.6.

Таблиця 3.6.

Можливості та загрози при виробництві продукції сільськогосподарськими підприємствами Кіровоградської області

Сильні сторони	Слабкі сторони
Сприятливі умови для розвитку с/г виробництва Високий виробничий потенціал галузі, що зберігся (інфраструктура, кадри, канали збуту). Застосування сучасних ресурсозберігаючих технологій. Збільшення асортименту продукції та розвиток власної переробки Робота в умовах політики імпортозаміщення та формування продовольчої безпеки	Нестача оборотних коштів. Висока ресурсоємність виробництва, низький рівень продуктивності праці. Застарілі технології організації праці та виробництва, застаріла техніка. Нерозвиненість інфраструктури збуту та маркетингу лише на рівні сільськогосподарських підприємств. Відсутність обґрунтованих стратегічних напрямів дій Недостатній рівень інвестицій
Можливості	Загрози
Наявність розвинуеного попиту продукцію на регіональному ринку. Розвинена пропозиція зарубіжних технологій та вітчизняних інновацій. Удосконалення маркетингової політики, освоєння нових ринків збуту та ресурсного забезпечення. Створення інтегрованих формувань коїться з іншими учасниками АПК. Інноваційний розвиток сільськогосподарських	Несприятлива економічна ситуація в країні та області Соціальна напруженість у регіоні Несприятливі демографічні процеси Несприятливий вплив диспаритет цін на економічні показники галузі. Посилення вимог ринку в умовах високої конкуренції

При реалізації проектів підвищення ефективності функціонування сільськогосподарських організацій необхідно ці ризики виявляти та керувати ними. Оцінку стандартних ризиків при реалізації проекту освоєння резервів зростання підвищення ефективності представлено в таблиці 3.7.

Таблиця 3..7

Оцінка стандартних ризиків під час реалізації проекту освоєння резервів зростання підвищення ефективності

Показники	Ймовірність	Збитки від ризику	Організаційні заходи щодо профілактики
Ризик виникнення непередбачених витрат	Середня	Підвищення собівартості продукції	Ретельний аналіз та прогнозування кон'юнктури на ринку ресурсів
Ризик втрати майна (загибель рослин)р	Низька	На вартість майна	Страховання, зростання витрат на захист рослин
Комерційний ризик	Середня	На вартість продукції, що реалізується	Укладання довгострокового договору на постачання готової продукції з переробником
Фінансовий ризик (несплатоспроможність споживача)	Середня	На суму заборгованості	Ретельна оцінка платоспроможності клієнтів
Ризик несплати заборгованостей	Середня	На суму прибутку, вартості майна	Використання резервних фондів, додаткове фінансування, кредити

Четвертим етапом управління організаційно-економічним механізмом зростання ефективності сільськогосподарської організації є формування системи контролю за результативністю заходів з освоєння резервів та розробка на основі економічної оцінки коригувальних заходів, що дозволяє сформувати не статичний механізм, а систему, що розвивається з урахуванням змін.

Кінцеві економічні результати сільськогосподарських підприємств свідчать про ефективну господарську діяльність та наявність фінансових ресурсів для формування інноваційної кадрової політики [18., с.79]

За таких обставин, рганізаційно-економічний механізм підвищення ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств варто доповнити організаційно-економічним механізмом формування

доходів працівників сільськогосподарських підприємств, який можна представити як цілісну систему, яка ґрунтується на місії, стратегії й головних цілях підприємства і включає мету, завдання, функції управління, засоби функціонування та інструментарій реалізації цих засобів.

Від ефективності побудови такого механізму залежить не тільки задоволеність працівників власною трудовою діяльністю, рівень їх вмотивованості та самостимулювання, але й ступінь досягнення поставлених цілей підприємства, реалізації його стратегій, тобто результативність діяльності сільськогосподарських підприємств.

На думку авторів : «менеджмент компетенцій працівників в конкретних умовах функціонування інноваційно активних підприємств як продукуючих екосистем розглядається у якості домінуючого напряму управління локалізованим в межах конкретної організації процесом виробництва нових знань, які здатні збільшувати споживчу цінність призначе них для кінцевого споживання товарів/послуг у ході формування глобальних вартісних ланцюгів постіндустріальної економіки». [42].

Без ефективного стимулювання праці неможливо вирішити проблему забезпечення сільського господарства кваліфікованою робочою силою.

За твердженням Жовновач Р.І.: «У сучасних умовах мотивація до забезпечення ефективності праці і постійного професійного розвитку персоналу підприємств реалізується через значну кількість методів мотивації результативності діяльності, які можна віднести до двох основних груп мотивів:

– економічні мотиви, в основу яких закладено способи винагородження праці, дію яких спрямовано на задоволення матеріальних потреб працівників;

соціальні мотиви, відповідно до яких працівник отримує можливість до самореалізації та формування певного соціального статусу не лише в межах підприємства, але й суспільства загалом» [16].

Серед інструментів економічної мотивації Жовновач Р. І. виділяє « систему оплати праці, виплати компенсаційного та заохочувального характеру;

соціальні гарантії, пільги; покращання умов праці; участь працівників у капіталі підприємства, управління нею, а також у розподілі прибутку пропорційно виконаній роботі » [16].

Інструментарій економічної мотивації забезпеченні ефективної праці і постійного професійного розвитку персоналу структуровано на рисунку 3.5.

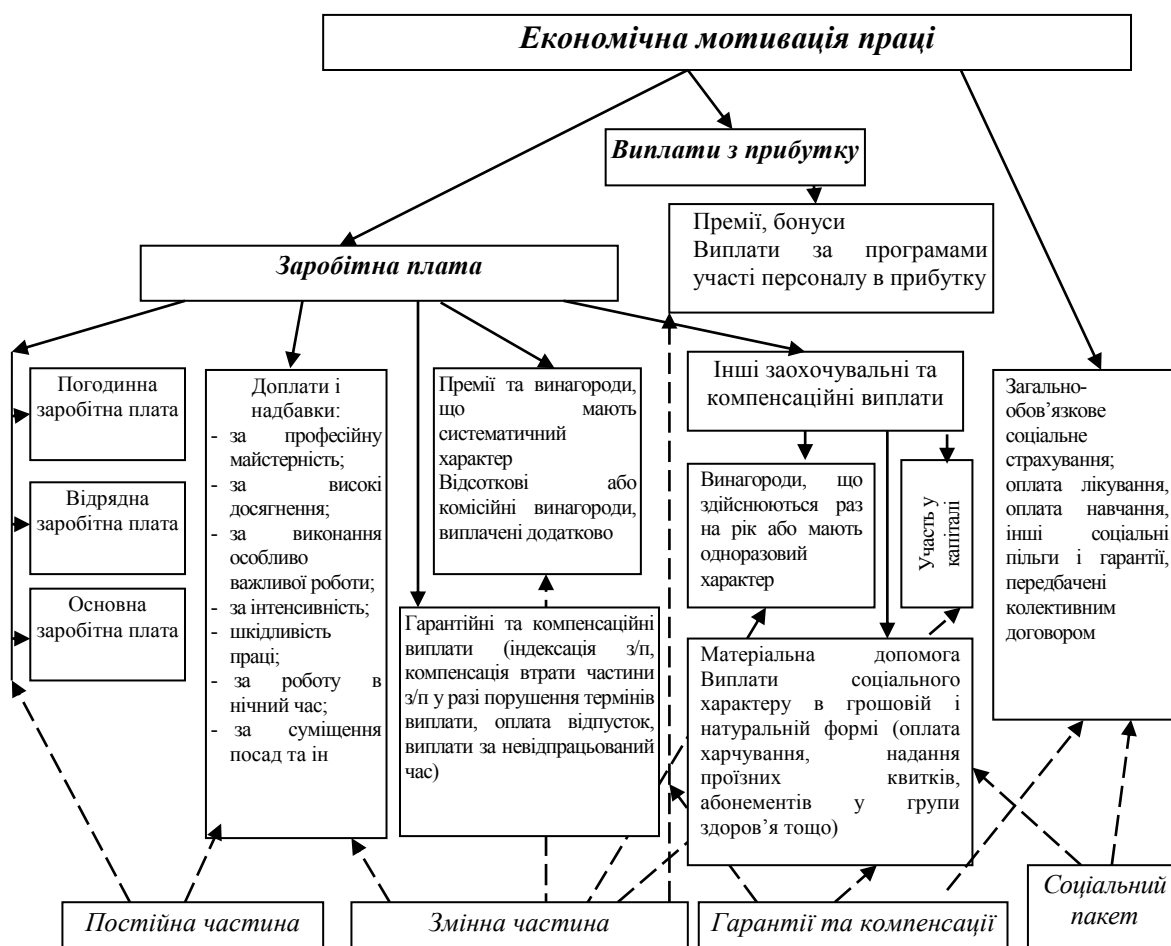

Рис.3.5 – Інструменти економічної мотивації праці персоналу підприємств
Джерело [16].

Невисокий рівень заробітної плати обумовлює міграційні процеси, що характеризуються припливом до регіону низькокваліфікованої робочої сили, готової працювати за нижчу оплату. Трудовий потенціал галузі поступово деградує, зацікавленість працівників у нарощуванні обсягів виробництва, розвитку організації та власних можливостей знижується. На сьогоднішній день у регіоні спостерігається гострий дефіцит грамотних спеціалістів (зоотехніків,

агрономів, ветеринарних лікарів та ін.), що зумовлює необхідність створення умов їх залучення з метою підвищення ефективності аграрного виробництва.

Вирішення зазначених проблем бачиться у створенні спеціальних економічних умов та стимулів для працівників, шляхом розробки регіональної програми «Розвиток системи матеріального стимулювання працівників у сільському господарстві та забезпечення галузі трудовими ресурсами», в якій будуть визначені форми та методи підвищення оплати праці, соціального та ресурсного забезпечення галузі.

На рис.3.6. представлена структура організаційно-економічного механізму формування доходів працівників, відповідно до якого система управління сучасним сільськогосподарським підприємством включає 9 складових:

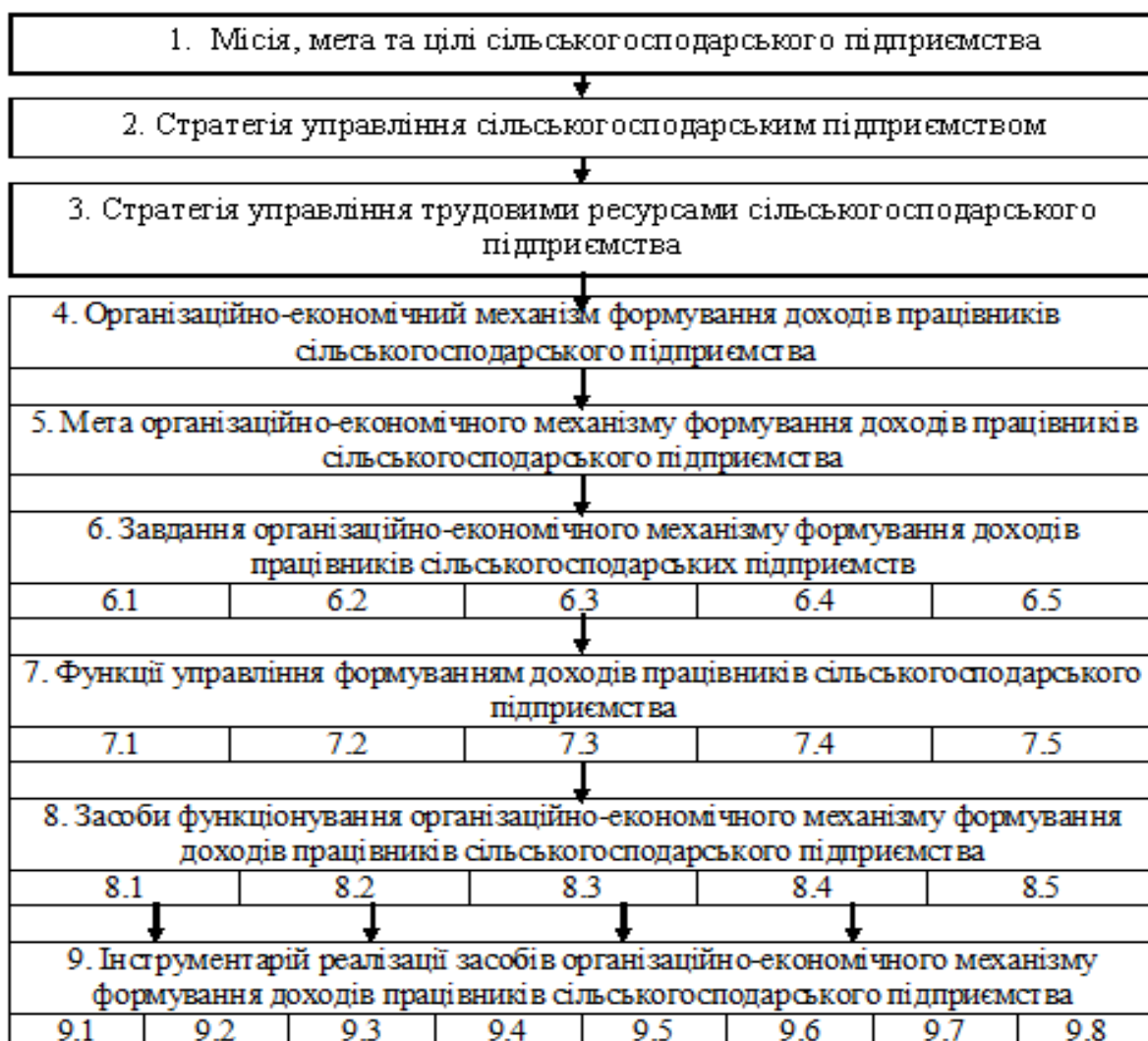

Рис. 3.6 Організаційно-економічний механізм формування доходів працівників сільськогосподарського підприємства

Джерело:

Через представлений організаційно-економічний механізм формування доходів працівників сільськогосподарських підприємств – продукт стратегії управління персоналом, через нього відбувається конкретизація стратегії розвитку сільськогосподарського підприємства.

Для визначення напрямів формування стратегії розвитку сільськогосподарського підприємства з урахуванням вмотивованості працівників результатами власної праці нами проведено опитування у формі анкетування (Додаток Г). Результати проведеного нами дозволяють виявити тенденції (стосовно мотивації окремих працівників).

Після цього формується мотиваційна стратегія. Відзначимо, що ефективна мотивація має відповідати цінностям, та забезпечувати баланс організаційних та індивідуальних інтересів й можливостей.

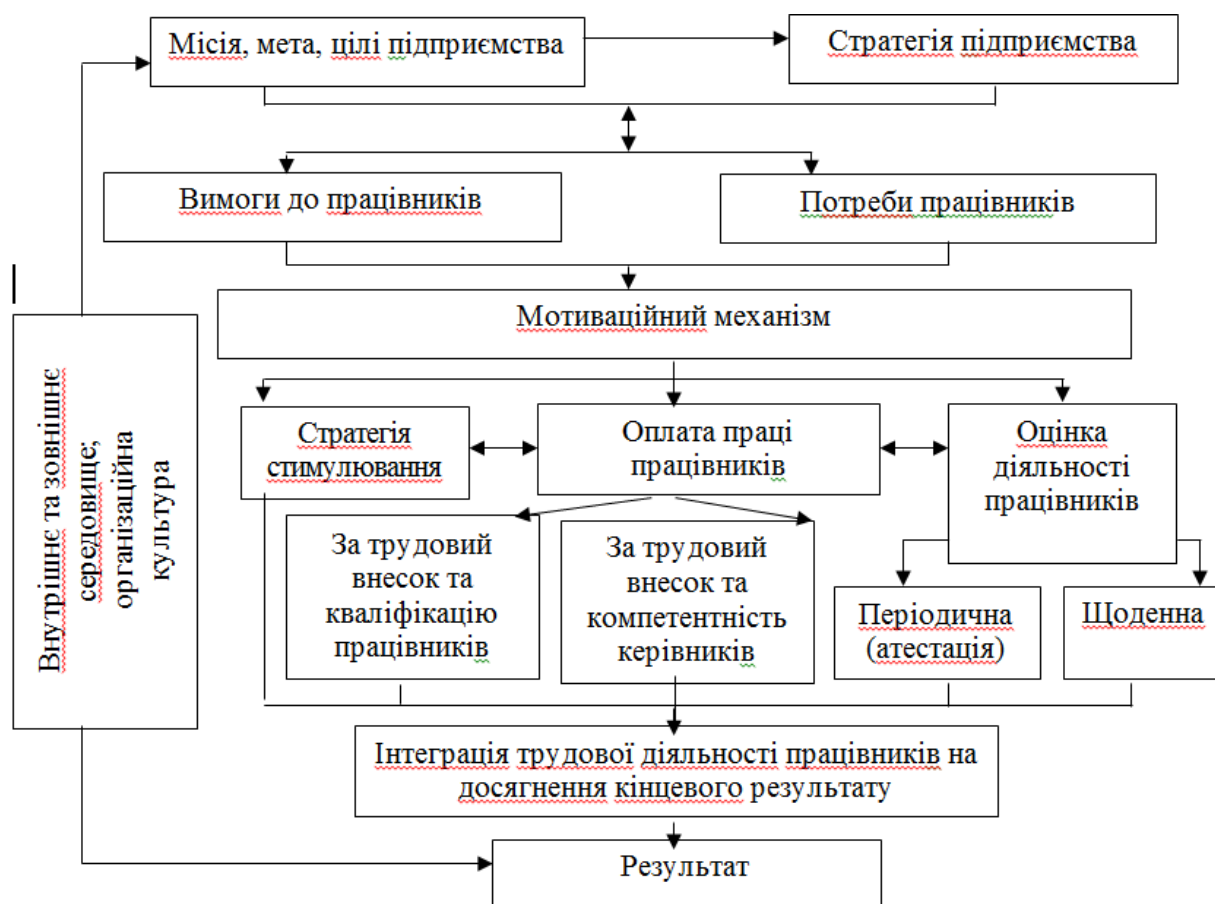

Рис. 3.7. Модель мотиваційного механізму працівників сільськогосподарського підприємства

В рамках даної стратегії доцільно сформувати стратегію стимулювання праці, яка має бути заснована на оплаті за трудовий внесок працівника у кінцевий результат з поєднанням доплат спеціалістів та керівників – за відповідність компетенції, а працівники нижчих ланок (доярки, трактористи-машиніст тощо) мають отримувати доплати за кваліфікацію.

Для формування залежності продуктивності праці працівника – ефективності сільськогосподарського виробництва пропонується використання економіко-математичної моделі, в якій цільовою функцією є продуктивність праці. Математична модель поведінки продуктивності праці дозволяє визначити її залежність від основних показників сільськогосподарського виробництва.

Експериментуючи вхідними параметрами, що впливають на продуктивність праці, та враховуючи парну кореляцію, отримуємо достовірну економіко-математичну модель продуктивності праці.

Нестандартизовані регресійні коефіцієнти становлять лінійну модель регресії. Стандартизовані коефіцієнти дозволяють порівняти вклади кожної незалежної змінної передбачення продуктивності праці.

Усі коефіцієнти в таблиці значимі, оскільки p -level кожного їх менше 0,058. Лінійна математична модель залежності продуктивності праці від вхідних параметрів буде сформована таким чином:

$$Y = -923.86 + 0.57X_2 + 2.62X_4 + 90.14X_5 + 10.35X_8, \quad (3.6.)$$

Y Виробництво валової продукції, тис грн/100 грн. основних виробничих фондів

X_2 Фондовооруженість, тис грн./1-го середньорічного працівника

X_4 Енергоозброєність, грн. / 1-го середньорічного працівника

X_5 Працевзабезпеченість, чол./100 га с/г угідь

X_8 Виробництво валової продукції, тис грн./100 грн основних виробничих фондів

Аналізуючи представлену математичну модель, можемо відзначити, що невраховані чинники виражені величиною – 923,86. Збільшення

фондоозброєності на 1 тисячу гривень для 1-го середньорічного працівника підвищить продуктивність праці на 0,57 одиниці, за інших постійних чинників. Збільшення енергоозброєності на 1 грн для 1-го середньорічного працівника підвищить продуктивність праці на 2,62 одиниці. Підвищення працевзабезпеченості на 1 особу з розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь призведе до збільшення продуктивності праці на 90,14 одиниці. Підвищення на 1 тисячу грн валової продукції для 100 грн основних виробничих фондів збільшить продуктивність праці на 10,35 одиниці.

Отримане рівняння регресії дозволяє прогнозувати продуктивність праці, залежно від величини даних факторів.

При цьому фактори, що впливають на продуктивність праці, повинні знаходитися в межах їх зміни у вихідній вибірковій сукупності в 94% інтервалі довірливості. Коригований коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,995$, що 99,5% коливання даних продуктивності праці пояснюється включеними до рівняння регресії факторами.

Останнім часом насиченість підприємств АПК молодими кадрами залишається дуже низькому рівні. Виходячи з цього, головним завданням стає розвиток вже наявних кадрів підприємства, а саме – створення умов для перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників.

Формулюючи пропозиції щодо мотиваційного механізму на підприємствах аграрного сектору: варто зазначити, що, перш за все, необхідно намагатися усунути демотивуючі фактори як на рівні держави, так і на рівні окремого підприємства. Першочерговим постає питання оплати праці, так як її низький рівень у сільському господарстві й перше місце у рейтингу мотиваторів, за проведеними дослідженнями, визначає необхідність застосування заходів щодо поліпшення ситуації на рівні держави.

З нашого погляду, на державному рівні необхідне:

- законодавче забезпечення гідної вартості оплати праці працівників сільськогосподарських підприємств;
- збільшення державного фінансування аграрної сфери економіки

соціальному розрізі ;

- здійснення контролюючих заходів від державної інспекції праці за правовим забезпеченням трудових відносин і дотриманням роботодавцями соціальних гарантій матеріального забезпечення працюючих;

- заохочення сільськогосподарських підприємств, фермерських господарств щодо збереження та створення нових робочих місць шляхом зменшення оподаткування та запровадження пільгового кредитування, державного фінансування програм розвитку підприємств з урахуванням збільшення у них робочих місць (наприклад, надання пільгових кредитів під впровадження чи розширення трудомістких галузей виробництва (льонарство, садівництво тощо)).

Система оплати праці повинна стимулювати працівника якісно виконувати виробничі завдання в строк та зростання продуктивності праці. На рівні підприємства одними з першочергових завдань, на нашу думку, є:

- пом'якшення сезонності трудової діяльності аграрних працівників шляхом розвитку підсобних виробництв із метою більш рівномірного навантаження на персонал;

- підвищення особистої відповідальності кожного працівника, в межах його компетенції, що включає дотримання трудової дисципліни та якісну працю шляхом систематичного та прозорого контролю, самоконтролю;

- запровадження на підприємстві чіткого розподілу виробничих обов'язків між працівниками шляхом розробки посадових інструкцій, які повинні бути на кожному робочому місці;

- поширення на підприємстві духу партнерства, зокрема, між працівниками і керівним складом, що передбачає участь працівників у прийнятті рішень. Для цього важливо налагодити ефективний зворотній зв'язок. Пропозиції, що вносяться працівниками, повинні фіксуватися. Це необхідно робити з метою заохочення генератора успішної ідеї, яка при її втіленні принесла позитивні результати. Працівники мають мотивуватися до пошуку нестандартних шляхів вирішення поставленого завдання. Власник ідеї повинен

заохочуватися;

- роз'яснення, щодо системи оплати праці, так як вона має бути зрозумілою усім працівникам;

- розподілення оплати праці на підприємстві дольовим методом, а всередині підрозділу – за трудовим внеском кожного. Тобто, оплата праці керівників і спеціалістів відбувається на основі оплати за трудовим внеском та результатами роботи підрозділу, підприємства. Таким чином культивується відповідальність кожного працівника за власну роботу, і заробіток співвідноситься з його особистим внеском;

- запровадження чіткої комплексної оцінки діяльності персоналу. Пропонується застосування експертної оцінки (атестація працівника) в поєднанні з наскрізною щоденною оцінкою кожного працівника, на основі якої й буде сформований в кінці місяця заробіток працівника [40].

У питанні стимулювання продуктивності праці та мотивації працівників, поряд із підвищенням заробітної плати, важливу роль відіграє організація взаємних зобов'язань, солідарної відповідальності, допомоги один одному, при співпраці підрозділів незалежно від сфери їхньої діяльності. Останнім часом не приділяється належної уваги до розвитку удосконалення внутрішньогосподарських економічних відносин, незважаючи на те, що саме через ці відносини можна реально впливати на інтереси та стимули кожного працівника окремо.

ВИСНОВКИ

Результатами дослідження кваліфікаційній роботі стали теоретичне узагальнення та статистичний аналіз діяльності сільськогосподарських підприємств Кіровоградської області, а також пропозиції щодо її вдосконалення. На їх основі можна зроблено такі висновки:

1. Діяльність сільськогосподарських підприємств представлено як об'єкт статистичного дослідження. Відзначено, що статистичне вивчення діяльності сільськогосподарських підприємств має бути максимально наближеним до управління економікою, орієнтованим на реалізацію її інтересів в області інформації, забезпечувати державні, комерційні, соціальні структури інформацією, необхідною для розробки та прийняття ефективних управлінських рішень, моделювання та прогнозування їх діяльності у перспективі

2. Представлено систему показники, які мають як загальні, так і галузеві характеристики, тому і згруповані у галузевий та уніфікований розділи, яка дозволяє отримати всебічну економіко-статистичну оцінку стану та розвитку підприємств АПК, як на державному, так і на регіональному рівні. Однак вона не є універсальною і передбачає коригування складу показників в залежності від мети та завдань дослідження

3. Розкрито особливості інформаційного забезпечення статистичного вивчення діяльності сільськогосподарських підприємств через встановлення інформаційних потреб користувачів статистичної інформації про діяльність сільськогосподарських підприємств та роботу органів державної статистики в для забезпечення цих потреб, розкриття процесу формування інформаційних ресурсів.

4. Виділено специфічні особливості діяльності сільськогосподарських підприємств, пов'язані зі специфікою продукції сільськогосподарських підприємств; сезонністю виробництва та і неспівпадінням робочого періоду і періоду виробництва; землею, як основним засобом і предметом виробництва;

більш високою відчутністю, самоорганізацією та самоуправлінням, технологічними процесами, які є ; основою формування технологічних систем, специфікою диверсифікованого сільськогосподарського підприємства, що впливає на цю ієрархічність, є наявність у його виробничій структурі ще й галузевих технологічних систем тощо

5. Статистичне вивчення діяльності сільськогосподарських підприємств Кіровоградської області.. кількість яких складає 3377 підприємств різних форм власності та підпорядкування. Результати аналізу структури розподілу підприємств Кіровоградської області, які здійснювали сільськогосподарську діяльність за розміром сільськогосподарських угідь у 2020 засвідчують, що загальна кількість функціонуючих підприємств, що здійснювали діяльність та мали у своєму користуванні сільськогосподарські угіддя складала 2964 підприємства або 87,77 % від загальної кількості. Таким чином, відмічаємо достатній рівень забезпечення сільськогосподарських підприємств Кіровоградської області земельними ресурсами для здійснення власної господарської діяльності.

6. Позитивну динаміку в 2017-2019 рр продемонстрував індекс сільськогосподарської продукції , який збільшився на більше ніж на 40 пунктів в т.ч. в рослинництві на 36 пунктів. Проте відсутність достатнього фінансування галузі та погіршення економічної ситуації в Україні в 2020 рр у зв'язку із Covid 19, негативно позначилось на динаміці показника.

На сільськогосподарських підприємствах у структурі продукції суттєво переважає рослинництво, тоді як в особистих господарствах населення спостерігається кардинально протилежна картина.

7. Спостерігається збільшення майна підприємств Кіровоградської області у грошовому виразі. Проте, зрівнюючи отримані показники з рис.2.2, відзначимо, що на зростання цієї вартості в 2020 році більше вплинули інфляційні процеси в країні

8. Згідно аналізу фінансових результатів встановлено, що протягом періоду дослідження 2015—2020 рр спостерігається тенденція до суттєвого

зменшення рентабельності операційної діяльності сільськогосподарських підприємств. Так, у 2020 році, в порівнянні з 2015 роком цей показник зменшився на 51,3%.,

Наслідком зменшення рівня рентабельності стало зменшення кількості працівників найманих так у 2019 році у порівнянні з 2016 роком цей показник зменшився на 1146 осіб. Водночас сама кількість підприємств збільшилася на 89

9. Встановлений низький рівень задоволення власною працею працівників сільськогосподарських підприємств та невдоволеністю її оцінкою й винагородою за отримані результати, через низький рівень матеріального стимулювання та відсутність взаємозв'язку між результатами праці та її економічної мотивації.. Встановлено тісний зв'язок між задоволеністю працею та бажання до зміни місця роботи.

10. Підвищення ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств запропоновано на основі моделювання діяльності сільськогосподарських підприємств на засадах контролінгу. склад стратегічних цілей і контрольованих показників по проекціях стосовно підприємств АПК, а саме «Фінанси», «Клієнти», «Внутрішні процеси» та «Персонал».

Представлено економіко-математичну модель, яка описує часові та обсягові параметри завчасного зменшення рівня збуту сільськогосподарської продукції до моменту очікуваного “падіння” ринку. Модель забезпечує принципові умови діяльності сільськогосподарського підприємства навіть при різкому сезонному зменшенні попиту на продукцію зі збереженням продажів на максимальному рівні впродовж підвищення попиту, зменшуючи ризик дефіциту коштів, та унеможливорює появу банкрутства, у період “низького” ринку.

11. Запропоновано впровадження організаційно-економічного механізму підвищення ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств , який дозволяє поетапно, об'єктивно оцінити доцільність освоєння тих чи інших резервів зростання економічної ефективності сільськогосподарських організацій.

Виділено критерії оцінки ефективності освоєння резервів: динаміка врожайності та продуктивності, зростання обсягів виробництва, підвищення комерційної ефективності, скорочення термінів окупності інвестицій, зростання інноваційної та інвестиційної активності, впровадження ресурсозберігаючих технологій, оновлення матеріально-технічної бази, цифровізація технологічних та управлінських процесів, зростання персоналу. На цьому етапі важливо створити систему зворотного зв'язку між виробничими підрозділами організації та менеджментом. Цього можна досягти за допомогою використання цифрових технологій моніторингу виробничих процесів, мотивації персоналу підвищення ефективності роботи.

11. На організаційно-економічний механізм формування доходів працівників сільськогосподарських підприємств впливають місія, мета, цілі, стратегія в цілому та стратегія управління трудовими ресурсами підприємства. Даний механізм доцільно формувати на основі розробки мети, завдань, функцій і засобів функціонування, а також інструментарію реалізації останніх. Мотиваційний механізм пропонується розробляти на основі оплати праці за внесок та доплат за кваліфікацію та компетенцію персоналу, на основі так званого "корисного" робочого часу, в поєднанні з періодичною та щоденною оцінкою діяльності працівників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Адаменко М. Перспективи використання системи контролінгу на підприємствах України./ *Економіка України*. 2012. № 32.
2. Білоусько Т. Ю. Формування конкурентного середовища сільськогосподарських підприємств України. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. - 2013. - № 778. - С. 262-268
3. Богиня Д.П., Семикіна М.В. Трудовий менталітет у системі мотивації праці. Кіровоград: Поліграф-Терція, 2010. 311 с.
4. Бойко М. В. Тенденції розвитку сільськогосподарських підприємств та їх фінансове забезпечення. *Вчені записки університету "КРОК". Серія: Економіка*. 2020. Вип. 4. С. 178-186.
5. Бурачек І. В., Михайленко Н. В. Сучасний стан та перспективні напрями розвитку сільського господарства в Україні. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. 2018. Випуск 21. С. 134-137
6. Василенко О. А., Сенча І. А. Математично-статистичні методи аналізу у прикладних дослідженнях: навч. посіб. Одеса: ОНАЗ ім. О. С. Попова, 2011. 166 с.
7. Гавука І. Тенденції динаміки рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах України. *Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія : Економіка АПК*. 2013.- № 20(1). С. 108-113.
8. Гринчук Ю.С. Структура виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств та управління її удосконаленням. *Науковий вісник ХДУ. Серія: Економічні науки*. Вип. 15. Херсон: Вид. дім «Гельветика», 2015. С. 48-51
9. Горобець Н. М., Дьяченко Н. К. Економіко-математичні підходи до оптимізації виробничої програми аграрних підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 13. С. 30–34. DOI: [10.32702/2306-6814.2019.13.30](https://doi.org/10.32702/2306-6814.2019.13.30)

10. Дмитрук Б. П. Вітряк Т. Б. Аналіз ефективності використання ресурсів галузі рослинництва сільськогосподарських підприємств Черкаської області з використанням метода Data Envelopment Analysis (DEA). *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Сер. : Економіка і менеджмент*. 2012. № 1. С. 138-147
11. Департамент агропромислового розвитку. Кіровоградська обласна державна адміністрація.. URL: <http://www.kr-admin.gov.ua/start.php?q=Struktur/Ua/agro.html> (дата звернення 15.10.2021).
12. Державна служба статистики України Головне управління статистики у Кіровоградській області. URL: <https://www.kr.ukrstat.gov.ua/> / (дата звернення 11.10.2021).
13. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 28.09.2021).
14. Жовновач Р.І. Управління конкурентоспроможністю підприємств сільськогосподарського машинобудування: монографія. Кіровоград: Ексклюзив–Систем, 2015. 384 с
15. Жовновач Р.І. Моделювання процесу забезпечення життєздатності промислових підприємств в умовах сезонного коливання попиту. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. Ужгород, 2017. Випуск 12. Ч. 1. С. 115-120
16. Жовновач Р.І., Малаховський Ю.В. Удосконалення механізму економічної мотивації як стратегічний імператив управління персоналом промислового підприємства. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. Кропивницький: ЦНТУ. 2019. Вип.3 (36). С. 97-108.
17. Капліна, А. (2021). КОНТРОЛІНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ. *Економіка та суспільство*, (23). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-23-16>

18. Кільницька О. С., Старунська Л. В., Переуда С. Ю. Кадрова безпека сільськогосподарських підприємств України: оцінка та напрями. *Наукові горизонти*. 2020. Т. 23, № 11. С. 70–80.

19. Максимець Ю. Мотивація праці в системі трудових відносин у сучасних умовах економічного розвитку. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України* : зб. наук.-техн. пр. 2011. Вип. 21.14. С. 185–190.

20. Мандражи З. Р. Лошакова Є. В. Використання комп'ютерних технологій в удосконаленні аналізу доходів і фінансових результатів діяльності сільськогосподарських підприємств . *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки*. 2013. № 1. С. 133-136

21. Марченко В. М. Місяйло О. В. Напрями підвищення економічної ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2020. Вип. 2. С. 246-251.

22. Мухомедзянова Е.В. Контроллинг как функция управления предприятием. *Вестник МГТУ*. 2006. № 4. Том 9. С. 655-658.

23. Нестеренко С. А., Бочарова Н. О. Оцінка ефективності кадрового забезпечення та напрями розвитку персоналу сільськогосподарських підприємств за умов транзитивності економіки України . *Вісник ХНАУ. Серія : Економічні науки*. 2020. № 4(1). С. 287-299

24. Нестерович А. Стратегічні напрями мотивації праці у сільськогосподарських підприємствах. *Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія : Економіка АПК*. 2016. № 23(1). С. 210-215.

25. Ніколаєв І.В., Вишневська В.А., Жовновач Р.І. Підходи до розробки інформаційно-аналітичної системи для прийняття управлінських рішень на підприємстві *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки* : зб. наук. пр. Кропивницький: ЦНТУ. 2019. Вип. 2 (35). С. 184–193.

26. Обліково-аналітичне і організаційно-правове забезпечення діяльності аграрних підприємств : монографія / Р.Ф. Бруханський, М.К. Пархомець, П.Р. Пуцентейло [та ін.]. Тернопіль : Крок, 2015. 300 с

27. Петрова М. Г. Аналіз чинників, які впливають на фінансові результати сільськогосподарських підприємств. *Центральноукраїнський науковий вісник . Економічні науки*. 2020. Вип. 4. С. 220-227.

28. Поленкова М. В. Особливості впливу діяльності сільськогосподарських підприємств на сталий розвиток регіонів . *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія : Економічні науки*. 2020. № 5. С. 45–55

29. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки до 2020 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 р. № 806. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80#Text> (дата звернення 10.11.2020).

30. Про державну статистику : Закон України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2614-12>

31. Росола У. В. Сучасний стан ринку сільськогосподарської продукції. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Сер.: Економіка*. 2017. Вип. 2. С. 46-51.

32. Сільське господарство Кіровоградської області у 2019 році. Статистичний збірник. Кропивницький: ГУС у Кіровоградській області, 2020. 173 с.

33. Солонка О. Особливості сільськогосподарського виробництва та пов'язані з цим ризики фінансової безпеки. *Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія : Економіка АПК*. 2015. № 22(1). С. 122-128

34. Статистика : підручник / С. І. Пирожков, В. В. Рязанцева, Р. М. Моторин та ін. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020. – 328 с.

35. Статистична інформація. Економічна статистика. Сільське, лісове та рибне господарство. Витрати на виробництво продукції (робіт, послуг) сільського господарства (1990-2019). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 20.06.2020)

36. Статистичний щорічник Кіровоградської області за 2020 рік. Кропивницький: ГУС у Кіровоградській області, 2021. 402с.

37. Томчук О. Ф., Бельдій А. М. Удосконалення аналізу розрахунків з оплати праці сільськогосподарських підприємств . *Ефективна економіка*. 2019. № 10. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2019_10_38.
38. Трусова Н. Тактичні й стратегічні аспекти розвитку сільськогосподарських підприємств за формування фінансового потенціалу *Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія : Економіка АПК*. 2014. № 21(1). С. 56-61.
39. Черниш С. С. Економічний аналіз: Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 312 с.
40. Черевко Г. В. Формування та використання персоналу в системі ресурсозабезпечення сільськогосподарських підприємств. Львів, 2008. 209 с.
41. Parmacli D., Ianioglo A. Methodical approach of substantiation of potential indicators of land use efficiency in agriculture // *Economiesi Sociologie: Revista Teoretico-Stiintifica*. 2018. № 1. С. 30-37.
42. Drobyazko S., Malakhovskyi Y, Zhovnovach R., Mohamed M. The concept of the mechanism of managing the intellectual resources of the innovative active enterprises ' employees (experience of Great Britain). *Economics. Ecology. Socium*, Vol. 4, No.1, 2020. p. 24-32

Додатки

**Проекція особливостей сільськогосподарського виробництва на статистичне вивчення діяльності
сільськогосподарських підприємств**

№ п/п	Особливості сільськогосподарського виробництва	Особливості статистичного вивчення діяльності сільськогосподарських підприємств та моделювання процесів та моделювання
1	2	3
1	Земля є основним засобом виробництва, головною характеристикою якої є родючість	Необхідно планувати довготривалі процеси, спрямовані на збереження та примноження родючості земель, у тому числі із застосуванням сучасних технологій біологізації землеробства.
2	Вплив природно-кліматичних умов на тривалість, зміст, результативність та ефективність виробничих процесів, імовірнісний характер взаємозв'язку «витрати – результат»	1. Проведення регулярної діагностики процесів у період вирощування рослин та тварин з метою коригування норм внесення добрив, отрутохімікатів, раціонів годівлі тощо. 2. Наявність процесів, спрямованих на зниження ризиків сільськогосподарського виробництва (страхування посівів, формування ресурсних та фінансових резервів тощо).
3	Вплив погодних умов на виробничі процеси, що потребує оперативного їх коригування.	3. Розробка адаптованої системи процесів на основі індивідуального походу до конкретного господарства, обмеження використання типових галузевих моделей. 4. Виділення з метою процесного управління з усієї фінансово-господарської діяльності сільськогосподарського підприємства 20% наскрізних процесів, що забезпечують за принципом Парето формування 80% обсягів доданої цінності. 5. Широке застосування інструментів сценарного моделювання, що дозволяють змінювати часові параметри процесів, уточнювати зміст та результати виконуваних робіт (операцій) у складі технологічних процесів.
4	Тривалість біотехнологічних циклів призводить до значних тимчасових розривів між періодами придбання ресурсів та надходження коштів, виникнення виробничих витрат та формування прибутку.	Значимість процесів управління фінансами сільгосппідприємства із розвиненим інструментарієм боргового фінансування.

Продовження додатку А

1	2	3
5	Як предмети праці виступають живі організми, процес відтворення тісно переплетений з біологічними процесами вирощування сільськогосподарських культур і тварин Початок та закінчення виробничих процесів за окремими групами сільськогосподарських культур та тварин не збігаються з межами фінансового року.	1. Приведення у відповідність горизонтів планування фінансово-господарської діяльності підприємства та виробничих циклів вирощування сільськогосподарських культур та тварин. 2. Використання порівнянних вартісних вимірників щодо економічної ефективності виробництва, має тривалі виробничі цикли. 3. Врахування біологічних особливостей виробництва та зберігання сільськогосподарської продукції при впровадженні системи управління якістю. 4. Застосування методології та інструментів гнучкого ковзного бюджетного планування діяльності сільськогосподарського підприємства.
6	Необхідність дотримання певної послідовності, своєчасності та якості виконання технологічних операцій стосовно конкретних груп культур та видів тварин	1. Наявність актуалізованих технологічних карт за основними виробничими процесами в рослинництві та тваринництві, організація технологічного контролю як необхідної умови впровадження процесно-орієнтованого управління. 2. Застосування адаптованих до сільськогосподарського виробництва логістичних концепцій планування, що передбачають маршрутизацію продукції в рамках ланцюжків окремих процесів, розробку план-графіків виробництва, придбання матеріалів, ресурсного забезпечення робіт, платіжного календаря тощо. 3. Наявність міжфункціонального процесу диспетчеризації діяльності основних та допоміжних виробничих підрозділів
7	Багатоукладність аграрного виробництва, різні його масштаби (від особистих підсобних господарств до потужних агрохолдингів) Специфічні закони поєднання галузей у сільському господарстві	1. Зростаюча потреба у використанні процесно-орієнтованого управління зі збільшенням масштабів виробництва та його диверсифікацією. 2. Застосування інкрементального підходу застосування моделей процесного управління діяльністю сільськогосподарських підприємств
8	Складні процеси формування вартості продукції великих диверсифікованих сільськогосподарських підприємств, обумовлені: наявністю кількох виходів із виробничих процесів основної та побічної продукції і на кількох виробничо-технологічних переділах у структурі кожної галузі; міжгалузевим обміном продукції; використанням у господарському обороті продукції врожаю попереднього року	1. Розробка структурованої за входами-виходами виробничих процесів та роками отримання номенклатури продукції власного виробництва. 2. Організація управлінського обліку господарських операцій відповідно до процесної моделі підприємства. 3. Розробка регламентів виробництва з урахуванням вимог внутрішнього споживача у розвиненою системі внутрішнього міжгалузевого обміну. 4. Використання методу ABC (Activity based costing) для формування та аналізу вартості продукції, що реалізується зовнішнім покупцям та передається внутрішнім споживачам. 5. Наявність процесів внутрішнього аудиту використання ресурсів.

Продовження додатку А

1	2	3
9	Сільськогосподарське виробництво розосереджено у просторі, що призводить до збільшення витрат на логістику	1. Планування використання спеціально обладнаних транспортних засобів, які мінімізують під час перевезення втрати продукції. 2. Розробка маршрутних схем переміщення товарно-матеріальних цінностей та продукції власного виробництва, визначення точок контролю. 3. Використання навігаційного устаткування організації контролю переміщення транспортних засобів. 4. Застосування засобів оперативного зв'язку та комунікацій
	Сільськогосподарська продукція має високий ступінь ліквідності та вимагає контролю за переміщеннями з метою скорочення невиробничих витрат	
10	Сумарна тривалість виконуваних технологічних операцій з вирощування рослин та тварин менша за тривалість виробничих циклів, сезонність виконуваних робіт та нерівномірна зайнятість працівників, при тому, що можливості працевлаштування в сільській місцевості обмежені	1. Наявність процесів управління персоналом з урахуванням сезонності виконуваних робіт (диспетчеризація персоналу). 2. Диверсифікації виробництва з метою рівномірнішої зайнятості працівників. 3. Розробка матричної організаційної структури підприємства: бізнес-процеси – функціональні підрозділи. 4. Значимість процесів у соціальній сфері.
11	Сільськогосподарська продукція стандартизована за параметрами якості	Побудова системи управління якістю продукції на основі стандартів якості, що діють.
12	Сільськогосподарська продукція належить до категорії товарів з нееластичним попитом за ціною. Натуральні обсяги виробництва обмежені площею земель сільськогосподарського призначення	Зниження витрат як основний напрямок підвищення конкурентоспроможності та ефективності виробництва є основною метою використання процесно-орієнтованого управління.
13	Технологічні процеси вирощування окремих видів сільськогосподарських культур та тварин за своєю тривалістю та використанням необоротних активів відносяться до інвестиційних циклів підприємства.	Застосування проектних методів управління на період освоєння інвестицій
14	Невисокий рівень впровадження інформаційних технологій в управлінні підприємствами, відставання в освоєнні сучасних інструментів менеджменту, недостатня готовність керівників та спеціалістів сприймати нове	Поступове освоєння процесного підходу, допомога консультантів, інформування, стимулювання

Додаток Б

Особливості сільського господарства, які впливають на діяльність
сільськогосподарських підприємств

№ з/п	Особливість	Сутність
1	Галузі	переважно сировинна; ціноутворення на сільгосппродукцію, на відміну від інших галузей, починається з витрат на гірших землях; залежність від індустріальної сфери; потреба державної допомоги
2	Підприємств	масштаб, спеціалізація, концентрація, диверсифікація виробництва, географічне розміщення, просторова розосередженість, членство в інтеграційному об'єднанні чи постачальницько-збутовому кооперативі, можливість утримувати відділ маркетингу
3	Виробництва	високі ризики, потреба належної державної підтримки, більшого кредитування, страхування, субсидування і дотацій, наявність речового фактора, в т. ч. значної кількості різноманітної техніки, що диктується вегетаційним періодом, агротехнічною технологією, а не ступенем використання машин, можливе перевиробництво продукції
4	Виробничого циклу	сезонність виробництва, великий контраст між робочим періодом і часом виробництва, коли предмети праці перебувають під впливом природних і біологічних чинників, особливо у тваринництві, садівництві, виноградарстві та інших галузях, авансування довгострокових інвестицій
5	Продукції	осяжний асортимент продукції, яка по своєму специфічна (нееластична, швидко псується, малотраспортбельна вимагає особливих режимів зберігання, транспортування тощо), відрізняється вираженою сезонністю випуску і постійністю споживання, що зумовлює необхідність прискорення обміну, скорочення тривалості актів купівлі-продажу, оптимізації міжгалузевих і міжрегіональних зв'язків; значна частина сільськогосподарської продукції залишається для внутрішнього споживання
6	Ринкового середовища	вимагає від сфери обігу прогнозування розвитку товарних ринків, визначення потреб у сільськогосподарській продукції, гарантій збуту виробленої продукції, наявності посередницьких структур, олігополія торгівлі, що забезпечує завершальну стадію відтворення, опосередковуючи збут

Додаток В

Етапи та функції управління організаційно-економічними резервами підвищення ефективності
Сільськогосподарського підприємства

АНКЕТА

"Оцінка задоволеності спеціалістів умовами праці та рівнем стимулювання"

Вельмишановний добродію!

Проблема стимулювання праці працівників сільськогосподарських підприємств значно загострилась в останні роки. Разом з тим, система стимулювання прямо впливає на підвищення ефективності виробництва, зростання обсягу реалізації та поліпшення якості продукції, збільшення прибутку, підвищення продуктивності праці та рентабельності підприємства.

Таким чином, ситуація, що склалася в даній сфері вимагає з'ясування шляхів вирішення цих проблем. З цією метою проводиться опитування керівників і спеціалістів сільського господарства, результати якого будуть використані для підготовки пропозицій.

Кожне із запитань запропонованої Вам анкети має можливі варіанти відповідей. Перш ніж відповісти на запитання уважно його прочитайте. Потім виберіть із запропонованого переліку відповідей ту (чи ті) відповідь (-і), яка (які) відповідає (-ють) Вашій думці і поставте навпроти неї (них) хрестик.

Анкета є анонімною.

1. Чи задовольняє Вас робота?

А) так;	_____
Б) швидше так;	_____
В) вагаюсь відповісти;	_____
Г) швидше ні;	_____
Д) ні.	_____

Продовження додатку Г

2. Причини незадоволення працею(можливо декілька):

- А) низька оплата праці; _____
- Б) незадовільні умови праці та відпочинку _____
- В) неперстижність роботи; _____
- Г) відсутність перспективи кар'єрного зростання; _____
- Д) Ваш варіант _____

3. Чим задовольняє робота?

- А) заробітною платою; _____
- Б) можливістю підвищення кваліфікації, самовираження, прояву своїх можливостей та вмінь змістовна та відповідальна робота; _____
- В) дружній колектив добрі відносини з керівником; _____
- Г) сприятливим режимом праці, відпочинку; _____
- Д) відповідність між затратами Вашого часу і сил винагороді (моральній і матеріальній) _____
- Е) Ваш варіант _____

4. Що необхідно для підвищення рівня задоволення від праці?

- А) підвищити оплату праці; _____
- Б) поліпшити організацію і умов праці; _____
- В) поліпшення побутового і культурного обслуговування; _____
- Г) допомога підприємства у веденні підсобного господарства; _____
- Д) підвищення кваліфікації і професійного зростання _____
- Є) визнання колективом і вищим керівництвом Вашої праці _____
- Ж) Ваш варіант _____

5. Чи вважаєте Ви, що Вас як працівника справедливо оцінюють і винагороджують за результатами праці?

- А) так; _____
- Б) швидше так, ніж ні; _____
- В) не знаю _____
- Г) швидше ні, ніж так; _____
- Д) ні. _____

Продовження додатку Г

6. Якщо Вас не задовольняє рівень матеріального і морального стимулювання, то чому?

- А) немає зв'язку між результатами роботи і її винагородою; _____
- Б) незначний рівень заохочувальних виплат; _____
- В) часті виплати незначних заохочувальних сум; _____
- Г) незрозумілість принципів нарахування премій; _____
- Д) майже відсутнє моральне стимулювання. _____

7. На Вашу думку, що може покращити систему стимулювання праці на Вашому підприємстві?

- А) систематична оцінка якостей, взаємовідносин, праці робітників і колективу; _____
- Б) чіткий взаємозв'язок між результатами праці і винагородою окремого працівника; _____
- В) справедливий розподіл моральних і матеріальних заохочень (наявність чітких критеріїв винагороди працівників, можливість відкритих обговорювань спірних питань, відсутність таємниць відносно розмірів заохочень); _____
- Г) Ваш варіант _____.

8. Виберіть варіанти потреб, в яких Ви відчуваєте необхідність, і які не задовольняються на Вашому підприємстві:

- А) дух єдиної команди; _____
- Б) необхідність у виконанні додаткових повноважень, більш змістовної роботи, залучення до формування виробничих цілей і прийняття рішень; _____
- В) потреба у подальшому професійному розвитку, виявленні творчих можливостей, самовираженні; _____
- Г) потреба в пристойній оплаті праці, житлі, відпочинку; _____
- Д) потреба в гарантуванні надійності робочого місця з перспективою на достойну пенсію; _____
- Є) Ваш варіант _____.

Продовження додатку Г

9. На Вашу думку, що потрібно зробити керівництву для покращення мотивації праці?

- А) забезпечити на роботі взаємну довіру, повагу і підтримку; _____
- Б) встановити чіткі цілі, задачі і справедливі норми виробітку; _____
- В) об'єктивно оцінювати внесок працівників в досягнення організації; _____
- Г) створити можливість для росту працівників і розкриття їх потенціалу; _____
- Д) компенсувати затрати зусиль працівників через підвищення заробітної плати і премій по результатам певного періоду; _____
- Е) Ваш варіант _____.

10. Від якого виду діяльності Ви отримуєте основний (найбільший) дохід?

- А) заробітна плата та виплати орендної плати за земельні й майнові паї _____
- Б) доходи особистого селянського господарства і реалізації його продукції _____
- В) заробітки за межами села _____
- Г) Ваш варіант _____.

11. Чи хотіли б Ви змінити місце роботи?

- А) так; _____
- Б) не знаю; _____
- В) зараз ні; _____
- Г) ні. _____

12. Якщо так, то чому?

- А) через незадовільну оплату праці, організацію та умови праці; _____
- Б) через відсутність перспектив професійного зростання; _____
- В) через бажання вчитися, підвищувати кваліфікацію далі; _____
- Г) через сімейні обставини. _____
- Д) Ваш варіант _____.

Продовження додатку Г

13. За яких умов Ви б погодилися змінити місце роботи?

- А) у разі забезпечення кращою роботою і заробітною платнею; _____
 Б) у разі створення належних умов для навчання та професійного зростання; _____
 В) Ваш варіант _____.

14. Чи хотіли б Ви змінити місце проживання?

- А) так; _____
 Б) не знаю; _____
 В) зараз ні; _____
 Г) ні. _____

15. Якщо так, то чому?

- А) через невдоволення роботою; _____
 Б) через незадовільні житлові та комунальні умови; _____
 В) через незадовільні культурно-побутові умови; _____
 Г) через сімейні обставини. _____
 Д) Ваш варіант _____.

16. За яких умов Ви б погодилися змінити місце проживання?

- А) у разі забезпечення благоустроєним житлом; _____
 Б) у разі забезпечення відповідною роботою і заробітною платнею; _____
 В) у разі створення належних культурно-побутових умов; _____
 Г) Ваш варіант _____.

Будь ласка, вкажіть деякі відомості про себе:

Ваш вік _____
 Посада _____
 Стаж роботи _____
 Район, в якому Ви працюєте _____

Дякуємо за відповіді! Ви нам дуже допомогли! Якщо Ви хочете щось доповнити, напишіть, будь ласка, тут _____

 _____.